

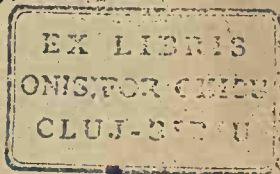
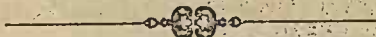
6065/5

OPINII DE RESPÎNDIT

(Culegere de articole apărute în „EPOCA“)

DE

N. FILIPESCU

BUCURESCI

—
TIPOGRAFIA «HELIADÉ» STR. CLEMENTEI, No. 3.

1898.

160 20003

~~Institutul de Studii Istorice și Social-Politice
de pe lângă C.C. al P.R.R.
BIBLIOTECA DOCUMENTARĂ~~

~~Inventar nr. 77359 | 80~~

DECADENȚA NOASTRĂ

I

De șase ani, cestiunea transilvană a devenit câmpul de luptă, pe care se războiesc de moarte partidele noastre politice.

Nici odată, ca în acest timp, nu s'a vorbit mai mult de Cestiunea Națională și, nici odată, ca acum, n'a răsunat mai puternic acuzațiunile de trădare.

Aceste simptome desvelesc, neîndoielnic, nu o exuberanță, ci o stare bolnăvicioasă a patriotismului.

Timp de trei ani, partidul național-liberal a făcut, din durerile fraților noștri de dincolo, pirghia înălțării sale la putere; iar de trei ani aproape, de când e la cârmă, acest partid face, din strivirea mișcării deslănțuită de dinsul, condițiunea menținerii sale la guvern.

Prin agitarea Cestiunii naționale, liberalii au fost duși în triumf. Prin făgăduiala înădușirei ei, liberalii au fost aduși la putere.

Acestea sunt faptele.

Care e morala ce răsare dintr'însele ?

«Sturdza e un trădător» pare a fi judecata opiniei publice.

De sigur că purtarea guvernului liberal și a șefului său nu poate fi îndestul de aspru calificată.

Dar, cum să judecăm țara, care s'a împăcat cu pornirile resvrătitoare ale liberalilor în opoziție, și se resemnează a îndura politica lor de represiune la putere ?

Aceasta e chestia supremă, care deșteaptă grijele ce asediază toate inimele patriotice.

De la deslegarea ei atîrnă să știm dacă poporul nostru merge spre peire ori străbate numai o criză, și drept urmare, dacă răul fiind trecător ori fără leac, încordările noastre de puteri ne vor duce spre mîntuire sau vor naște numai noui svircoliri.

Această chestiune a stîrnit o recentă polemică, în presa noastră.

Ziarul *l'Indépendance roumaine* a căutat să explice șovăelile patriotismului, prin ușurința temperamentului nostru latin, iar *Drapelul* prin vinovăția guvernului Sturdza. Mărturisim că nici una din aceste explicații nu ne satisface.

Argumentele ziarului francez sunt desmințite de istorie, care are la îndemînă atîtea dovezi de

cerbicia patriotismului popoarelor de rasă latină. «Defectele rasei latine» au fost scoase la iveală de un ziar vecinic guvernamental, ca argumentul salvator cu care va putea scuza toate guvernele, cel prezent ca și cele viitoare.

Cu mai multă bună credință, *Drapelul* ne-a dat o deslușire, care ne pare însă insuficientă, întrucât mărginește răspunderea relexor de cari suferim, la singura persoană a d-lui Dim. Sturdza.

În ceea-ce ne privește pe noi, nu putem arunca toată răspunderea asupra unui singur om, care neîndoelnic e cel mai vinovat, dar nu singurul vinovat.

Nu putem de asemenea pune la îndoială patriotismul poporului nostru, căci atâtea fapte ce au ilustrat un trecut recent, ne-ar desminți.

Nu acuzăm un singur om. Nu acuzăm nici țara întreagă.

Acuzăm însă o epocă.

Aceasta e și concluzia noastră: ne aflăm într'o epocă de cumplită coborîre a patriotismului.

II

Când privești istoria secolului nostru, observi două epoce distincte, străbătute de două curențe absolut contrarii.

Primul period începe la 1831 și se încheie la 1864, la lovitura de Stat a lui Vodă-Cuza. Cel d'al doilea capătă ființă la 1864 și se prelungește pînă în zilele noastre.

Cea d'întîiîu epocă e caracterizată prin un curent absolut național—reacțiune firească în contra regimului fanariot. Cea d'a doua desvelește o pornire diametral opusă tendințelor naționale din epoca dinnainte.

Vom documenta, cu amănunțime, această teză istorică. D'ocamdată o stabilim numai în principiu.

Rămînînd ca să dovedim afirmațiunile noastre, susținem pentru moment că ne aflăm într'o epocă de decadență a patriotismului.

Ticăloșiile Cestiunei naționale alcătuesc, în ochii noștri, numai un episod—poate cel mai uricios—al acestei epoce posomorite. Dim. Sturdza apare ca una numai din figurele,—poate cea mai puternic eșită în relief,—care reprezintă rușinile timpului în care trăim.

Cum că Sturdza și toți speculanții Cestiunei naționale merită cea mai neînduplecată osîndă, nu mai încape îndoială.

Dar, ar fi o rătăcire de a susține că Sturdza e singur vinovat. Trebuie să n'ai cea mai elementară cunoștință de legile istoriei, ca să admiți că simpla întîmplare a putut, la un moment dat, să nască, din împrejurări misterioase, un monstru cu numele de Dim. Sturdza și că în o epocă de patriotism fierbinte, acesta ar fi fost slobod a face cîte a făcut, fără ca nici o răspundere să se resfrîngă asupra țării.

Și fiind-că, de asemenea, nu putem pune la îndoială virtuțile poporului nostru, care, în niște vremuri nu tocmai îndăpărtate, a dat încă atîtea

probe de vitalitate, suntem conduși la următoarea explicație.

Poporul nostru, de altminteri patriot, străbate azi, o criză a patriotismului.

Ca toate popoarele, poporul nostru e și el merit a trece prin alternative de avînt și de amorteală.

Orice acțiune produce o reacțiune și, potrivit acestei legi, epoca de decadentă a Fanarioților a produs o puternică reacțiune națională.

După ce această reacțiune a stăruit ceva mai puțin ca un jumătate de veac, niște împrejurări, ce ne rezervăm a studia cu amănunțime, au stins acel avînt puternic din prima jumătate a veacului. Patriotismul sincer de acum 40 ori 50 de ani s'a prefăcut într'un patriotism de paradă și, puțin cîte puțin, în o meserie lucrativă. Această slăbire a patriotismului a produs roadele pe cari le culegem azi.

După toate aparențele, această din urmă epocă e pe sfîrșite, căci nu e cu putință să ne coborîm mai jos, fără a ne prăvăli în o iremediabilă decadentă pe care nimic n'o prevestește; din potrivă, socotim chiar această decadentă cu neputință, căci avem credința că virtuțile înviețuitoare ale neamului nostru nu sunt stinse, ci vremelnice numai amortite.

O nouă reacțiune națională va trebui dar fatal să se producă, cu urmările necesare de a întipări un caracter mai românesc tuturilor manifestațiunilor vieții noastre publice și de a curăți toate rămă-

șițele nesănătoase și streine ale epocii antinaționale pe care e menită să o înlocuească.

În această reacțiune ne punem toată nădejdea. Credința într'însa ne va susține în lupta ce cată să purtăm în contra rușinilor politice actuale, și ne va însufla acea energie ce răsare din credința că silințele noastre nu vor fi zadarnice frământări.

Pentru considerațiuni, ce ne propunem a limpezi aci, nădăjduim că va fi dat partidului conservator a întrupa această reacțiune națională și d'a să pune în fruntea unei cruciade a patriotismului.

EPOCA DE RENASCERE

I

Epoca ce se întinde de la 1831 la 1864 a fost o adevărată epocă de regenerare națională, de succese neîntrerupte în afară ca și de propășire internă, de strălucire parlamentară ca și de avânt literar entusiast.

Viața publică de atunci, mai modestă dar mai sinceră, nu fusese încă înveninată de minciunile liberalismului și instituțiunile nu fusese încă pervertite de tagma politicianilor cari au început să înflorească în epoca de apoi.

Clasele diriginte din vremea aceea au desvelit

două însușiri, cari le deosebesc de lumea noastră politică de azi : sinceritatea patriotismului și conștiința limpede a țelurilor de îndeplinit.

Din suferințele țării, care se svîrcolea sub apăsarea străină, a răsărit un mănunchi de patrioți, cari, în 30 de ani, ne-a scăpat de două dominațiuni străine : de jugul otoman și de tutela rusească.

Pentru acești oameni, patriotismul nu era o meserie lucrativă. Ei nu erau nici speculanți, nici cumularzi. Ei nu primeau nici recompense naționale, ca C. A. Rosetti, nici milioane, din punga funcționarilor, ca Ion Brătianu, drept răsplată a virtuților cetățenești.

Ei plăteau, cu averea, cu viața, ori cu libertatea, dragostea lor de țară.

Patriotismul lor, neîntinat încă de vicleșugul liberal, le dădea o pătrundere sănătoasă a chemării neamului nostru.

Intru aceasta, mai ales, se deosebește acea epocă de a noastră. Azi se pare că țara a pierdut, intru cît-va, conștiința de sine. De unde în epoca anterioară se zărea, luminos, țelul de atins, în toate împrejurările grele, epoca noastră e caracterizată prin șovăeli și lipsă de pătrundere clară a unui ideal oare-care.

Și să nu se zică că natura cestiunilor, puse atuncî pe tapet, iar nu tăria patriotismului, unea, pe atuncî, la o laltă toate energiile.

Principiul Domnului străin, bună oară, ar fi putut fi mult contestat, într'o epocă cînd abia scăpasem de Domniî străini, și cînd cea mai de

seamă cucerire, cu care ne puteam lăuda, era tocmai redobîndirea Domniilor pămîntene.

Totuși, încă de la 1835—aceasta nu se mai poate azi contesta de Pașoptiști—se cere pentru prima oară, în mod oficial, de boerii din Moldova, prințul străin și unirea principatelor.

Indeplinirea acestor desiderate se urmărește stăruitor și fără șovăire, pînă la a lor împlinire, în 1859 și 1866.

În zilele noastre, din potrivă, sunt chestiuni cari n'ar trebui să deștepte cea mai mică deosebire de vederi. Printre acestea s'ar putea prenumăra, de pildă, chestiunea evreiasă.

Totuși cînd acum de curînd s'a pus în discuțiune proiectul de lege privitor la scoaterea Evreilor din rîndurile armatei, chiar elementele cari trec de antesemite s'aū împărțit în două tabere, cari aū combătut, fie-care cu o egală înverșunare, proiectul ministerial.

Nu dar atît natura cestiunilor, cît înălțimea patriotismului ne dedea atunci acea vedere clară a idealului de realizat.

Iubirea de moșie a fost reazimul tuturor luptelor pornite de la 1831 la 1864, pentru dobîndirea autonomiei și libertății.

Căldura patriotismului, întocmai ca focul care curăță aurul de orî-ce aliaj, purifica viața noastră publică de orî-ce necurățenie.

Urmarea a fost că am avut, în unele momente, un parlamentarism atît de ridicat, în cît regimul actual nici nu se poate potrivi cu dînsul și am

căpătat pe acele vremuri niște succese în afară, cu cari de mult nu mai suntem azi obicinuiți.

Cînd vedem azi corpul electoral întru atît de ingenunchiat, cînd privim regimul unanimităților parlamentare, a căror singură călăuză a ajuns a fi interesul bănesc, cînd vedem Adunările legiuitoare ale țării represintate — pe scuanul președențial pe care l'a cinstit odinioară un Mitropolit Grigore — de un avocat bețiv și hoț, și de un agent al unei societăți de asigurare, cînd înaintea ochilor avem priveliștea unor guverne acuzate de chiar partisanii lor, de lipsă de cinste privată și de patriotism, acuzațiuni ce se rostesc de odată cu apeluri «patriotice» la unire cu trădătorii, cu greș ne vine a crede că am avut, odinioară, și independență electorală și demnitate parlamentară și prestigiu guvernamental.

Și, totuși am cunoscut, o epocă cînd Camerile disolvate se realegeau în ciuda guvernului și a Domnitorului, o epocă cînd *ani de zile*, majorități neclintite au resistat voinței șefului Statului sprijinită pe influența din afară a puterii suzerane or a puterii protectoare.

Un regim ca acela, însuflețit de așa sentimente era vrednic să producă rezultatele minunate, pe cari le-a și produs în politica din afară.

Aceste rezultate le vom cerceta acum.

Până aici am cercetat cauzele. Ne rămâne acum să vedem efectele.

II

Avîntului patriotic, care s'a pornit pe la începutul sfertului al doilea al secolului nostru și care a stărut pînă la 1864, datorim succesele neîntreprupte ce am dobîndit în politica externă.

În acești trei-zeci de ani, am reputat numai izbînză, pe cînd în epoca de apoi am numărat aproape numai înfrîngeră.

În trei-zeci de ani am scăpat de două dominațiuni străine, așa în cît pe la 1870, independența de fapt a Țărilor romine e deplină, minus formele exterioare ale neatîrnării, cu cari era menit apoi liberalismul să ne înzestreze în schimbul micșorării teritoriului, a împuținării drepturilor țării și a slăbirei garanțiilor de neatîrnare.

Să ne ocupăm mai întîi de acea epocă de strălucire ce să întinde de la 1830 la 1864.

La 1822 se instalează primii Domni pămîntenî, în locul prinților fanarioți, pe scaunele domnești ale Moldovei și Valahiei.

Șapte ani în urmă, prin act separat al tractatului de la Adrianopol, din 3 (14) Sept. 1829, toate insulele de pe malul stîng al Dunării sunt declarate parte integrantă a teritorului românesc.

Prin același act, Poarta se îndatorează a nu mai păstra nici un punct fortificat, și a nu tolera verî un fel de așezămînt al supușilor musulmani, pe țărmul stîng al Dunării.

De la 1831 înainte, omnipotența Turciei se află desființată și redusă la o suzeranitate mai mult nominală.

Regulamentul Organic, despărțind puterea legiuitoare de puterea administrativă și de cea judecătorească, creiază un început de viață parlamentară, care în câțiva ani, ne dă putința să realizăm cea mai radicală și cea mai fericită prefacere a așezămintelor noastre politice.

E drept că aceste rezultate le căpătăm, mulțumită, între altele, și ajutorului Rusiei, care, în același timp sub titlul de putere protectoare, își întinde înmăsurarea în Principate.

Indată însă ce sprijinul Rusiei ne dă, în lupta contra Turciei, toate rezultatele ce puteam aștepta de la dînsul, lupta noastră nu mai are altă țintă de cît oborîrea protectoratului rusec.

În mai puțin de 20 de ani acest rezultat e dobîndit.

La 1856, se pune capăt protectoratului Rusiei.

Articolul 22 din tratatul de Paris, din 30 Martie 1856, glăsuiește astfel:

«Nici-o protecțiune exclusivă nu va fi exercitată asupra Principatelor Valchiei și Moldovei, de veră una din puterile garante. *Nu va exista vre-un drept particular de ingerință în afacerile lor interne.*

Prin același tratat, dobîndim și o întindere teritorială, retrocedîndu-ni-se o parte din Basarabia.

Independența noastră de fapt capătă atunci cea mai neprețuită cheazășie, prin faptul că obținem ca ea să fie pusă *sub garanția marilor puteri.*

De atunci, ambele Principate, înzestrate cu o largă autonomie, sunt puse la adăpostul pornirilor crotopitoare ale puterilor vecine.

Sub regimul tutelar al Tractatului din Paris, Divanurile ad-hoc ale Munteniei și Moldovei capătă putința de a așterne în fața Europei desideratele țărilor-surori. La 1875 ele se rostesc în favoarea Unirii și două ani în urmă, cu sprijinul Franței, dar cu împotrivirea întregii Europe, Unirea devine un fapt îndeplinit.

Totuși, înrîurirea streină și în deosebi aceea a Rusiei și a Austriei se furișează încă în afacerile noastre interne, prin mijlocirea juridicțiunei consulare, care, în disprețul tractatelor, stăruiește încă de fapt.

Puțin câte puțin, însă, juridicțiunea consulară pierde teren.

Guvernele romîne, întemeindu-se pe litera tractatelor, refuză asistența agenților lor, la executarea sentințelor consulilor.

Din ce în ce se slăbește puterea consulară, pînă ce, la 22 Noembrie 1869, Romînia închee, cu Rusia, o convenție prin care juridicțiunea consulară rusă să declară desființată.

Un alt succes ce mai dobîndim, e secularizarea averilor minăstirilor închinatăe.

În fine, la 1856 se îndeplinește și desideratul Domnului strein, formulat, pentru prima oară, în 1835.

În rezumat, între anii 1860 și 1870, independența țării era, de fapt, deplină. Relațiunile internaționale ale Romîniei se află încredințate unui ministru de externe. Guvernul închee convențiuni d'a dreptul cu guvernele streine. Așa, de pildă,

la 8 August 1865, România e îngăduită a iscăli convenția telegrafică din Paris.

Aceasta e opera uriașă, ce am săvârșit în trei-zeci de ani.

Rămîne să vedem cum și cu preț am căpătat, în cei trei-zeci de ani următori, numai formele exterioare, ce trebuia fatal să încunune opera generațiunei trecute.

O EPOCĂ DE COBORÎRE

I

Luptele naționale, încununare cu succese strălucite, din prima jumătate a veacului, par de la o vreme încoace a fi istovit—poate numai vremelnic—agerimea noastră și, cam de pe la 1864, începe o eră de cumplită slăbire a patriotismului.

Legislațiunea țarei își înstrăinează, din ce în ce mai mult, caracterul național, prin încuibarea, în forme streine, a tuturilor minciunilor liberale. Patriotismul se falsifică ca și instituțiunile, pînă a deveni un obiect de speculă pentru demogagia roșie.

Vom cerceta, mai cu deamănuntul, cauzele acestei lincezeli a patriotismului. Deocamdată, vom scoate în lumină urmările ei, mai cu osebite în

domeniul unde ele se vădesc mai cu putere, adică în politica externă.

Contrastul dintre epoca din nainte și acești din urmă 30 de ani, e isbitor mai ales prin belșugul de succese din primul period și prin seceta cumplită de ori-ce isbînzi, în vremea de apoi.

E drept că dobîndim, în această epocă din urmă, independența nominală, pe lângă neatîrnarea de fapt, ce căpătasem în periodul precedent, și e adevărat că țara se ridică la rangul de Regat.

Negreșit că, chiar dacă aceste isbînzi s'ar reduce numai la dobîndirea unor titluri mai lustruite și a unui aparat exterior mai strălucitor, încă ar trebui să ținem seamă că multă considerație am căpătat, în afară, de pe urma lor.

Nu e mai puțin adevărat însă că mulțumirea nemărginită, ce pare că resimțim, față de acest singur rezultat satisfăcător, în care să rezumă opera diplomatică a unei epoce întregi, — rezultat cari de altminteri a fost consecința fatală a unor împrejurări de cari s'aũ folosit, fără excepție, toate țările balcanice, și cari aũ fost compensat, întru cît ne privește, prin atîtea alte insuccese — dovedește și mai mult cît de cumplit s'a slăbit încrederea în noi.

Dar să vedem în ce condițiuni căpătăm acel unic succes cu care ne lăudăm.

România ia parte la războiũ, și, nu numai că ese biruitoare de pe cîmpul de luptă, dar încă are norocul d'a scăpa de înfrîngere armatele unei mari împărății. Grecia face, la sfîrșitul răsboiului

ruso-turc, o simplă demonstrație militară, fără a vărsa o picătură de sînge, iar Sirbii sunt răpuși de armatele turcești.

Să vedem ce foloase știu să tragă, din aceste împrejurări deosebite, bărbații de Stat ai României, și ai țărilor învecinate. La încheierea păcii, Grecii capătă mărire de teritoriū. Sirbii și Muntenegrenii, pe lingă Independență, dobîndesc și sporire de pămînt.

Singură România nu se alege de cît cu recunoașterea, în drept, a independenței sale de fapt.

Ar fi fost și greu ca vechile legături de vasalitate față de Turcia să mai rămîie în ființă, din momentul cînd, pentru aceasta, ar fi trebuit ca ele să treacă d'asupra celor-lalte State balcanice, proclamate independente ori quasi-independente. Afară numai dacă România nu s'ar fi prefăcut în o colonie a imperiului otoman.

În schimbul Independenței, am îndurat atîtea neajunsuri, în cît politica aceea care se silea să acopere, cu forme strălucitoare, pagubele noastre reale, s'a putut rezuma în această paradoxală formulă: «vom ajunge împărăție și vom rămîie cu județul Ilfov».

Cam aceste păreri le susțineau liberalii sub guvernul conservator din 1871—1876, cînd scriau în *Românul*: «Ce sunt aceste deșertăciuni, pe lingă marea aspirațiune d'a păstra Basarabia?»

Ori-cum s'ar interpreta însă acest succes al dobîndirii Independenței, succes netăgăduit, dar unic, ce am căpătat de la 1864 pînă azi, cată

acum să cîntărim și înfrîngerile suferite în acest timp.

Iată-le în rezumat :

Pierderea Basarabiei.

Compromiterea chestiunii Dunării.

Chestiunea israelită.

Crearea unei situațiuni intolerabile, prin întemeierea—grație vinei noastre— a unei Bulgarii mai puternice de cît vroia însăși Europa să o facă.

Rușinele Chestiunii naționale, cari au desonorat acești din urmă șase ani.

Și, să nu se întîmpine că nu guvernanții au fost mai prejos de datoria lor, ci împrejurările nu ne-au fost prielnice.

Din potrivă, rezultatele au fost une-orî—mulțumită unor fericite împrejurări—mai puțin rele ca acelea cu cari se învoise cei din capul guvernului.

În chestiunea evreiască, bună oară, cabinetul Brătianu depusese deja în parlament proiectul de lege pentru împămîntenirea Evreilor pe categorii și comunicase concesiunile sale cabinetelor europene. A trebuit energica împotrivire a conservatorilor, în parlament, unde guvernul nu dispunea de cele două treimi necesare revizuirii Constituțiunii, pentru a depărta încetățenirea în masă a Israeliților.

În chestiunea Dunării, ministerul Brătianu comunicase Baronului Haymerle, prin notă oficială, că primește și înființarea comisiei mixte, și participarea Austriei în această comisie, și președenția perpetuă a acestei puteri.

Mulțumită luptei uriașe pornită de partidul con-

servator și de M. Kogălniceanu, precum și acțiunii diplomatice a d-lui Carp, s'a obținut că hotărârile conferinței din Londra să rămie în suspens.

Nu mai pomenim de rușinile Chestiunei Naționale. Ele sunt prea recente și sunt încă întipărite în mintea tuturilor.

Cestiunea participării noastre la război și pierderea Basarabiei, învederează, mai bine ca toate, lipsa acelui patriotism capabil de a jertfi puterea ori popularitatea, fie măcar pentru a împiedica desmembrarea patriei.

Guvernul Brătianu consimte să treacă Dunărea și să intre în război *pe temeiul unei convențiuni pentru trecerea prin România a armatelor rusești, și aceasta după ce se învoise la retrocedarea Basarabiei.*

Șeful Statului simțise nevoia d'a se stipula, prin tractat, avantajele ce puteam pretinde pentru cooperarea armatei noastre la război. El însuși zice, în Memoriile sale, că Brătianu a întimpinat că nu e necesară o așa convenție. Iar C. A. Rosetti declara, că nu e nevoie, față de Rusia, de «garanție, zapis ori emanet».

Și, să se observe că se știa, încă de atunci, că Basarabia era perdută. Aceasta se știa din comunicările făcute de lordul Derby parlamentului englez, la 18 Iunie 1877, din depeșa cu data de 23 Iunie 1877 a d-lui I. Bălăceanu, agentul nostru la Viena și din declarațiile făcute de prințul Gorciakoff lui Kogălniceanu, la Ploești.

Nu mai rămăsese, după război, decât o singură

greșeală de comis, aceea de a lăsa să ne scape compensațiunile ce ni se oferau pentru Basarabia, care era pierdută cu știința și consimțimintul lui Ioan Brătianu. Și această greșeală s'a comis.

Ni se oferea, pe lângă o despăgubire de război ori-cît de mare, Dobrogea pînă dincolo de Silistra și Varna, precum și Vidinul. Atît ni se oferea și e probabil că cu stăruințe am fi obținut și mai mult.

Prin alipirea acestei părți a Bulgariei, locuită în cea mai mare parte de Romîni, dobîndeam o provincie transdanubiană ce putea fi ușor apărată cu piețele întărite din quadrilater și o micșorare a însemnătății Statului bulgar, care era merit într-o zi a ne fi vrăjmaș. În loc de aceasta, am contribuit a întemeia o Bulgarie mare, și a ne crea dificultăți eventuale pe singura graniță din spre care nu avusesem pînă atunci nimic de temut.

Pentru a căpăta însă acele compensațiuni, trebuia să se mărturisească că Basarabia nu se poate scăpa, că Basarabia e cedată încă de la Livadia, trebuia, în fine, ca Brătianu să cedeze locul unui altuia, care să inaugureze o altă politică și să scape ce mai putea fi scăpat.

Între pierderea puterii și sfîșiarea teritoriului, Brătianu n'a stat la gînduri. El a păstrat puterea.

Ei bine, să nu ni se laude o epocă, care, chiar dacă n'ar fi păcătuit prin altele, a fost întunecată prin jalnicele împrejurări cari au urmat războiul. Ea trebuie să poarte doliul răpirei Basarabiei, ea cată să îndure răspunderea pierderii compensa-

țiunilor teritoriale ce puteam dobîndi peste Dunăre, și a ocaziunii unice ce ni se oferea de a ne crea o situație internațională strălucită.

Scăparea unei atari ocaziuni, cum, abia la un secol sau două, se oferă unui popor, pagubă datorită lăcomiei de putere a lui Brătianu, nu se explică satisfăcător prin arguții trase din împrejurările momentului. Adevărul e că Brătianu, e marele vinovat, dar și țara își are partea ei de răspundere.

Intr'o epocă de patroistism, mai dirj, un Brătianu n'ar fi fost posibil, sau însuși Brătianu ar fi fost mai patriot. In orî-ce caz, însă nu s'ar fi găsit nimeni ca să slăvească pe omul funest, care ne-a creat o situațiune de care, veacuri întregi, vom avea a ne jeli.

II

Cînd, în mod stăruitor, timp de mai multe decenii, un popor nu se mai poate învrednici cu nici o izbîndă și îndură numai înfrîngerî, deși împrejurările 'i-aŭ fost prielnice, deslușirea rēului trebuie căutată în o cauză morală mai generală, iar nu numai în circumstanțele imediate, cari însoțesc și par a explica fie-care eveniment în parte.

Intru cît ne privește, ne credem îndrituiți a pune aceste rezultate fatale, ce, de la 1864 pînă azi ne-a fost dat să consemnăm, în sarcina unei cumplite slăbiri a sentimentului patriotic.

Această amortîre a energiei naționale, urmare

poate firească a prea marilor încordări din epoca anterioară, să vădește în toate direcțiunile.

Un caracter străin se întipărește, d'o dată, legislațiunii noastre, ca și tuturor manifestațiunilor vieții noastre publice.

De la lovitura de Stat a lui Vodă-Cuza, în 1864, se întreprinde o operă de transformare a Statului, nepotrivită cu însușirile noastre naționale.

Sfărîmarea parlamentului rupe firul acelei dezvoltări normale, care pînă atunci se urmărise regulat, prin mijlocirea Adunărilor naționale. Voința unui singur om, care se încumetă a schimba fața țării, într'o clipă, potrivit bunului său plac, ne înzestreaază cu o legislațiune lipsită de orîce contact cu lumea reală. Se făurește, în pripă, un arsenal de legi și o colecție de codice, traduse servil din legislațiunile străine.

Apoi, puțin cite puțin, liberalismul începe să jertfească, pe terenul economic, elementele românești celor străine și, pe terenul politic, dregătoriile publice unor elemente încă neasimilate cari rîvnesc a deveni clasă dirigentă.

Liberalismul economic, prin desființarea breslelor și atîtor altor prefaceri nesăbuite, dă pradă pe negustorul și meseriașul român elementului evreesc.

În domeniul politic, umanitarismul sentimental care, într'o vreme, precumpănea la liberali asupra sentimentului național și care, într'un timp, s'a tradus prin manifestațiuni sgomotoase în favoarea chiar a Israelitiilor, favorizează cotropirea, până

și a claselor cirmuitoare, de către o seamă de venetici, romînizați numai cu numele.

Țara noastră, peste care s'a întins atîtea ori spuma Orientului, s'a infectat, de astă-dată, cu atît mai adânc, deși mai puțin aparent, de infiltrațiunea streină, cu cât, sub îmboldirea ideilor egalitare, se rupsese d'odată toate zăgazurile menite a apăra nu numai cetățenia romîneasă, dar și demnitățile Statului. Și acestea s'a întîmplat tocmai într'o epocă hotărîtoare a desvoltării noastre.

Toate aceste elemente neasimilate, ca d'alde Carada, Giani, etc, etc, cari nici măcar cu limba romîneasă nu erau deprinși de mai mult de o generație, s'a'u alipit, în mod natural, de partidul care se înfățișa ca vrăjmașul orîcărui tradițiuni. În partidul liberal ele a'u ajuns, d'odată, a cuceri stratul dirigent.

Unii dar, din principiu, alții din instinct de rasă, a'u pornit o luptă neînduplecată, menită a rupe firul desvoltării noastre istorice.

Atunci s'a dat pe față o nenorocită pornire de a batjocori tot ce era tradițiune romîneasă.

Urmarea a fost că patriotismul a început, din ce în ce, să scază, înlocuit fiind cu declamațiunea patriotică liberală.

Nu e dar de mirare că, în periodul acesta, să nu ne fi fost dat a înregistra, în afară de strălucirea titlurilor și a formelor, de asupra ale organizațiunei noastre, de cât un șir neînterupt de înfrîngerî, mai cu osebite în politica din afară.

E drept că, în epoca aceasta, se întemeiază la

noi monarhia ereditară. Cei ce știu câte a îndurat țara din cauza vremelniciei domnilor anterioare, nu pot prețui îndeștul binefacere stabilității Tronului. Constatăm aceasta cu o atît mai desăvîrșită mulțumire, cu cit singura cucerire mai de seamă, cu care ne putem mîndri, e consfințirea unui principiu conservator. Dar și monarhia ereditară străină e ultima isbîndă a epocii anterioare. In acea epocă, nu numai se proclamă principiul eredității Tronului, dar să plămădesc condițiunile trăiniciei lui. Prin neîncetata repetire a aceleiași revendicări, s'a înfipt pînă în adîncul conștiinței naționale ideea monarhiei ereditare, înainte chiar de înscrierea ei în textul Constituțiunei. D'aceea ideea monarhică s'a întărit—pe cînd cele-l'alte puteri ale Statului s'au slăbit—și puterea Coroanei s'a dezvoltat dincolo chiar de așteptările noastre.

Știm că alătura de această cucerire suntem obicinuiți a ne lăuda, în politica internă, cu oare cari progrese materiale, și a ne fâli, bună-oară, cu dezvoltarea lucrărilor publice, a armatei, a școlilor. Aceste progrese însă sunt mai mult efectele timpului și ale civilizațiunei înconjurătoare. Asemenea progrese sunt la îndemîna orî-cărui popor. Cu ele se laudă țările ce trec drept cele mai ticăloase, precum Grecia, Serbia, Republicile spano-americeane. Ba chiar acestea din urmă ne trec, cu mult înainte, dacă e vorba de repeziciunea dezvoltării materiale. Cînd solul e roditor, cînd bogățiile sunt înbelșugate, poporul cel mai mizerabil poate, cu bani străini, cu legi străine, cu personal

străin, să-și însușească unele din elementele superficiale ale civilizațiunei.

Pentru cine își dă, însă, seamă că măreția unei rase atîrnă, înainte de toate, de însușirile sale sufletești, decadenta noastră morală, care să vădește prin slăbirea patriotismului, prin sporirea criminalității, prin pervertirea instituțiilor, prin scandalurile vieții noastre publice, în care singurul motor pare a fi interesul material, prin rușinele din afară cari au culminat în Chestiunea Națională, nu poate fi nici compensată, nici acoperită cu palavrele oficiale, cu cari, pe la anume solemnități, pe la inaugurări de poduri, de drumuri de fier, ori de alte lucrări publice, se caută a ni se lua văzul.

Cînd privești, dar, dintr'un punct de vedere mai înalt, manifestațiunile vieții noastre publice, constată o stare morală, din care isvorăsc numai desamăgiri, lupte meschine, politicianism desonorant, goană după putere și liberalism înșelător.

Acestea sunt rezultatele unei epoce, în care partidul liberal a fost partidul dominant.

Dar tocmai fiind-că partidul liberal a fost mai de aproape asociat evenimentelor acestei epoce, se poate afirma azi, cînd am ajuns, în unele privințe, la ultimul grad de coborîre, că liberalismul și-a trăit traiul.

Nu de la dînsul să poate aștepta ca să intruzeze un nou curent de regenerare, ce cată a fi îndreptat tocmai în contra superficialității și exceselor lui. Din potrivă, dacă acest curent se va naște și se va manifesta cu tărie, partidul liberal va trebui,

timp de un lung șir de ani, să se resemneze a juca un rol secundar.

Iar, întru cât ne privește, dacă de teama pre-
judecății liberale, partidul conservator se va arăta
sficios și va avea menajamente față de liberalism,
vom merita a împărți și noi osinda, ce începe deja
a lovi liberalismul în decadentă.

Dacă, din potrivă, ambiționăm ceva mai mult
de cât de a smulge, rînd pe rînd, partea noastră
de putere, sub un regim ca acel actual; dacă știm
să pătrundem, pe d'asupra alternării momentane
a partidelor, caracterul înstrăinat de țară a întregii
domnii liberale de la 1864 până azi și să ne dăm
seamă că o nouă îndrumare, în sens național, e
neînălăturabilă, atunci ne va fi dat nouă de a întrupa
acest nou curent de înviețuire națională.

BAZELE UNUI PROGRAM NAȚIONAL

Am căutat a scoate în lumină caracterul puțin național al epocii ce se întinde de la 1864 pînă azi, și am exprimat nădejdea că se va ivi o reacțiune națională, menită a ne da iarăși vigoarea epocii de renaștere din prima jumătate a veacului.

Prin ce caractere se va putea distinge acest nou curent național?

În două cuvinte, prin caractere d'a dreptul opuse epocii actuale, al cărui vrăjmaș el cată, în mod neînlăturabil, să fie.

Cari sunt dar caracteristicile epocii actuale, ce e pe cale d'a se încheia?

Iată, pe scurt, cite-va din ele:

Maî întiîu, în materie de legislațiune, copierea servilă a streinătății. — *Leacul, trebuie dar, firește, aflat, în reintrarea în tradiția națională.*

Un al doilea semn caracteristic este: Increderea nemărginită în un anume fel de progrese-legislative și nesocotirea forțelor morale cari alcătuesc substanța orî-cărui progres. *De aci urmează că*

trebuie să dăm toată însemnătatea cestiunilor atingătoare de școală și biserică, și acelorora cari au menirea de a întări acele **forțe morale**.

Al treilea: Un individualism extrem, consecință a liberalismului economic, care a pulverizat toate forțele închiegate ale țării, a asigurat o victorie ușoară elementelor streine și, ca consecință, a îndreptățit amestecul Statului pretutindeni unde un serviciu public rămânea neimplinit, din cauza slăbiciunii isvorite din excesele liberalismului. *Drept urmare, se cade să așteptăm de la principiul asociațiunii și de la organizarea elementelor naționale, întărirea clasei mijlocii românești și putința, pentru dînsa, de a susține lupta cu concurența străină.*

Alt semn caracteristic: Lupta de clase, hrănită mai ales de elementele de clasate, cari au precumpanit în epoca liberală, lupta ațîțată de clasele streine din orașe, cari nu simt nevoia unei mai strinse apropieri între țăran și proprietarul rural. *In consecință, se cade ca în cestiunea țărănească să ne silim a apropia pe proprietar de satean și să țintim la **eliminarea intermediarilor** cari îi desbină și asupresc pe țăran.* Printre acești intermediari, în primul rînd vine arendașul, care constituie un element parazit și inutil. El e păgubitor țăranului, întru-cât de la dînsul pornește, mai ales, îngreunarea tocmelilor agricole și e primejdios pentru proprietar, întru-cât îi înlesnește putința d'a nu-și îndeplini funcțiunea socială legată de proprietate. În al doilea rînd, vine că-

mătarul de la sate, care e una din cele mai de căpetenie cauze de sărăcie a populațiunei rurale.

Un ultim semn distinctiv ne pare a fi acesta: Crearea unui întins aparat administrativ care, prin latitudinea arbitrarului, a întemeiat predominarea unor elemente improductive asupra păturilor muncitoare. Acest arbitrar administrativ a contribuit a face, într'o țară agricolă ca a noastră, traiul la țară nesuferit și a nimicit, prin ingerințele electorale, influența politică a claselor curat românești de la sate, cari azi alcătuiesc partea cea mai puțin independentă și, dar, cea mai puțin influentă din colegiile noastre electorale. *Drept urmare, socotim nemerit ca, prin garanții de contencios administrativ, să punem capăt puterii discreționare a funcționarilor publici.*

Am schițat, aci, în mod sumar, numai cîte-va semne cari alcătuiesc fisionomia epocii noastre și am indicat cîte-va desiderate menite a lecuși unele din relele de cari suferim.

I-mi propun a reveni în mod mai dezvoltat asupra fie-căruia din aceste puncte, în parte.

TRADIȚIA NAȚIONALĂ

Desideratul pe care l-am formulat, cu privire la *caracterul mării naționale ce se cade a se întipări vieții noastre publice*, poate să pară unora numai o plătonică năzuință. El ar fi totuși merit a avea urmări pozitive, dacă unul din partidele noastre politice s'ar face stegarul acestei idei, ast-fel în cât ea să devie însăși *linia de despărțire dintre partidele noastre*.

Dacă, bună-oară, partidul conservator, al cărui rost este d'a fi credincios ideii dezvoltării istorice, s'ar pătrunde adînc de această a lui chemare și s'ar înfățișa ca protivnic natural al celui-l'alt partid, merit a fi mări ales inițiatorul inovațiilor experimentate pe aiurea, am avea și o mări națională îndrumare a vieții publice și o mări tăetoare distincțiune a partidelor.

E neîndoelnic că, azi, deosebirea de liberali și conservatori e, la noi, întru cât-va artificială. Rațională, într'o țară care s'a bucurat de o dezvoltare istorică ca aceea a Angliei, firească și de obște înțeleasă, acolo unde fie-care din cele două

firme intrupează aspirațiunile seculare ale unor clase ce, la adăpostul acelor firme, s'au încheat, ea e, la noi, adesea turbure și nepătrunsă, în miezul ei, de masele profunde ale țării. Pentru acestea, cinstea orî capacitătea, mai mult de cit principiile deosebesc partidele noastre.

Nu urmează, negreșit, d'aci, ca să sfărîmăm calapodul partidelor actuale, cari, de bine de rău, au ajuns a constitui o forță. Dar cultivarea însușirilor proprii ale poporului nostru, de către unii, ca și favorizarea inovațiunilor streine, de către alții, pot adăoga o notă caracteristică, fie-căruia din cele două partide.

Această părere va fi mai clar deslușită prin pilda ce ne-o înfățișează o altă țară, și anume Rusia, mai apropiată de noi, în toate privințele, de cit Anglia, de al cărui clasic parlamentarism ne inspirăm prea exclusiv.

Numeroase sunt asemănările dintre Ruși și noi, cu toate dușmăniile ce ne-au despărțit. Aruncați și unii și alții spre hotarele Orientului, pe un teren șes, pe care se desvoltă o viață agricolă încă primitivă, ne aflăm apropiățî prin identitatea religiunei ca și prin înrudirea ce răsare din însemnătatea elementelor slave, furișate în limbă, în biserică, în instituții, de Slovacii de peste Dunăre, în secolul al XIV.

Dar, mai cu osebire, împrejurările istorice cari au turburat această parte a Orientului, ne-au creat în prezent, și unora și altora, o situație identică față de înriurirea ideilor occidentale.

De unde, după năvălirea Barbarilor, popoarele din spre miază-noapte ale Europei, se pot folosi de un răgaz de două-spre-zece secole ca să se constituiască și să închiege instituțiuni și clase istorice, Rusia ca și Țările române sunt mereu bătute de talazurile invaziunilor. Aceste jalnice împrejurări se prelungesc, pînă într'o vreme apropiată de zilele noastre, cînd deja țările apusele sunt constituite în forma lor modernă, plămădită de o civilizație deja înaintată.

Atunci ciocnirea ce d'odată s'a ivit între credințele isvorite din starea haotică de la noi și ideile predominante în lumea occidentală, a turburat adînc desvoltarea noastră. Pe cit de puternică a fost înrîurirea năvălirilor cari ne-au ținut, timp de atîtea secole, *despărțiți* de Occidentul cult, pe atît de covârșitoare a fost, la noi ca și la Ruși, influența ce trebuia neapărat să o aibă *contactul nemijlocit* dintre cultura noastră orientală și civilizația apuseană.

În toate țările cari au trecut prin aceleași împrejurări istorice ca și noi, pozițiunea pe care au luat-o partidele politice față de influența occidentală asupra țărilor primitive constituie esențiala deosebire de școala dintre aceste partide.

Unele partide au crezut că servesc cauza progresului însușindu-și, fără măsură, inovațiunile din apus; altele, pricepînd că o rasă nu-și poate căpăta toată expansiunea dacă e abătută din tradiția națională, s'au arătat mai sficioase față de curentul de occidentalizare.

Aceste două tendințe se pot adăposti sub firmele de *liberal* și *conservator*. Ele însă să trag, în realitate, din caracterul mai mult sau mai puțin național ce-l dezvelește fie-care partid.

Unul din oamenii cari au străbătut mai adânc în inima poporului rus, d. de Vogüé, a arătat, cit pentru vecinii noștri, efectele acelei ciocniri dintre cele două civilizații și a deslușit, drept urmare, acest ciudat fenomen de deosebire a conștiinței naționale, hărțuită, când într'o parte de ascendentul culturii occidentale, când într'alta de misterioasele aspirațiuni ale rasei.

«Mai totuși, scrie el, Suveranul și o clasă puțin numeroasă se lepădară de viața orientală, și se făcură Europeani prin idei, prin politică, prin limbă și prin îmbrăcăminte. Puțin cîte puțin, clasa înaltă urmă această impulsione. Dar masele profunde ale națiunii rămaseră potrivnice, nemișcate, cu fața vecinic întoarsă spre răsărit ca și bisericile lor».

«In cursul acestui period sē zări acest spectacol unic: o mică clasă dirigentă, streină prin moravuri, prin idei și mai ales prin limbă, de norodul ce viețuia sub dînsa. Această clasă își primea toată hrana intelectuală, morală și politică, prin importățiune, rînd pe rînd din Germania, din Anglia, orî din Franța, tot-d'a-una însă din afară... Se iviră, negreșit, excepțiuni, scurte încercări de politică națională, dar regula era nesocotirea țării și expatrierea intelectuală...»

«La umbra acestor răsaduri exotice, poporul se desvolta potrivit legilor tainice ale naturei sale orientale».

Naște acum întrebarea: ce aspirațiuni se pot naște din o atare stare de lucruri? Oare aceste aspirațiuni pot fi ele, de pildă, năzuința claselor

aristocratice de a păstra, ca în Anglia, privilegiile lor străvechi, ori rîvna legitimă după putere a claselor populare, pregătite la viața publică prin folosința seculară a unui regim de self-governement?

Negreșit, nu. D'aceea, noțiunea de liberal și conservator nu are în Rusia, ca și la noi, ca și în țările ce au avut ca poporul nostru o dezvoltare anormală, un înțeles atît de limpede. Pe cît de clară e distincția *național* și *occidental* pe atît de vagă e deosebirea de *liberal* și *conservator*.

În Rusia, fără nici o silință d'a creia distincțiuni—carî nu sunt indispensabile din cauza lipsei de adevărate partide politice—se desvelește o deosebire reală, ce răsufală în politică și mai ales în toată literatura rusească: aceea dintre școala occidentală și cea națională.

Această deosebire răsare în mod firesc și spontan din împrejurări naturale, iar nu din chinul la care se supun partidele noastre pentru a adapta distincțiuni artificiale, cari satisfac numai aplecarea noastră spre imitațiunea streinătăței.

De observat este, în treacăt, că în Rusia, domniile cele mai banale au fost, afară de rare excepțiuni, acelea ale Țarilor cari, sâmuind Rusia cu țările occidentale, au copiat servil instituțiunile din apusul Europei. Din potrivă, Impărații cei mai glorioși au fost, în genere, acei ce au priceput că Rusia nu poate îndeplini țeluri înalte, de cît dacă e vrednică a produce o civilizație originală, isvorită din adîncimile geniului național.

Am stăruit asupra pildei ce ne-o dau vecinii noștri, numai pentru a ne desluși mai bine cugetul.

Negreșit, însă, că nu ne trece priu minte de a recomanda imitațiunea Rusiei, drept reacțiune în contra maimuțării Angliei ori a Belgiei.

Priveliștea Rusiei ne poate, cel mult, deschide un orizont. Atît și nimic mai mult.

Exemplul vecinilor noștri ne poate numai îndemna a culege, din avutul nostru național, unele elemente menite a întipări un caracter mai românesc vieții noastre publice. Ideile ce am enunțat mai sus, căpătînd și un reprezentant autorizat într'unul din partidele noastre, și anume în partidul conservator care s'ar înfățișa ca apostolul ideii naționale se va adăoga tot-o-dată, un accent mai adînc distincțiunilor noastre de partid. Nu poate însă nici într'un caz fi vorba de a împinge aceste idei pînă acolo, în cît ele să capete puterea unui ferment care să dizolve organizația actuală a partidelor noastre.

II

În opera de naționalizare, după care rîvnim, partidul conservator are, firește, o deosebit de însemnată chemare.

Unul din cei mai iluștri șefi ai partidului nostru, M. Kostaki Epureanu, pune cu drept cuvînt în fruntea programului său din 1880 aceste cuvinte: «Conservatismul înseamnă că abstracțiunilor umanitare să opui idea naționalității românești».

În naționalism culminează, și pentru noi, ideia conservatoare.

Pentru ce?

Conservatismul întrupează o concepțiune atât de înaltă a ideii de patrie, în cât, în urmărirea idealului său național, el merge până la jertfe la cari nu pot consimți partide însuflețite mai ales de un ideal de umanitarism abstract ori pătrunse de dorul d'a asigura, în primul rînd, bunul traiu material.

Cite-va exemple vor lumina cestiunea.

Cînd, de pildă, vroim ca, în sistemul electoral să predominescă elementele cele mai culte, jertfim fără îndoială oare-cari drepturi politice, însă idealul de care sîntem călăuziți ne arată această jertfă ca necesară, pentru că, după credința noastră, numai prin direcțiunea politică încredințată celor mai deștăinici se pot îndeplini țelurile transcendente ale unui popor.

Cînd cerem sacrificii tot mai mari pentru învățămîntul superior chiar de la cei ce nu se folosesc de dînsul, tributul acesta poate să pară nedrept dintr'un punct de vedere de egalitarism îngust. Pentru noi însă sacrificiul devine legitim, prin aceea că înalta cultură e menită să închege cît mai puternic și cît mai sus conștiința națională.

Ast-fel dar strălucirea neamului este ținta ideală spre care tind, în primul rînd, silințele noastre, și căreia sîntem gata a face jertfe ce

nu'și pot permite alte partide fără a'și renega principiile.

Această idee înaltă de naționalitate ne însuflețea când altă-dată rezumam, prin *Epoca*, politica conservatoare în următoarea formulă :

Partidul conservator urmărește cea mai mare dezvoltare a rasei și, pentru atingerea acestui ideal, crede că nu trebuie să se împiedice deosebirile legitime pe cari munca și cultura le produc în societate. În fine, partidul conservator crede că, pentru urmărirea acestei ținte, Statul trebuie să se desvolte treptat și potrivit firei și tradițiunilor sale naționale.

Din această doctrină naționalistă, isvorăsc o sumă de consecințe.

D'aci să trage o anumă politică economică; d'aci nevoia d'a apăra populațiunea românească în contra copleșirei ei, de către elementul evreesc.

Tot din aceste idei trebuie să se inspire direcțiunea ce cată a se da învățămîntului nostru public. Școalele noastre trebuie să fie nu numai centruri de cultură, ci să devie tot-odată focare de patriotism.

Să cade încă, ca înștiințarea universitară și instituțiunile de înaltă cultură să capete dezvoltarea cuvenită pentru a da toată strălucirea posibilă geniului nostru național și să întipărească civilizațiunei noastre caracterul ei original.

Partea aceasta naționalistă a aspirațiunilor ce ne însuflețesc, constituie elementul idealist al politiceii noastre.

De sigur, satisfacerea bunului trai individual trebuie să îngrijească partidele noastre.

Conservatorii au dovedit la putere dorul lor de a îmbunătăți starea materială a tuturor claselor societății. Activitatea noastră la guvern e cea mai bună chezășie în această privință. Sub conservatori, s'au dat pământuri sătenilor; s'a îmbunătățit pozițiunea slujbașilor Statului, s'a făcut legea pensiunilor civile și militare, s'au redus unele dări, s'au sporit lefurile învățătorilor și s'a asigurat existența servitorilor Bisericei.

Minunata noastră activitate legislativă a dovedit cu prisos grija partidului conservator de a îmbunătăți traiul în toate treptele societății noastre. Dar această preocupare nu trebuie să fie exclusivă. Ar fi întristător ca numai din satisfacerea intereselor să 'și capete oamenii noștri politici succesele lor și ca într'o supralicitare de concesiuni făcute diferitelor interese să se rezume rivalitatea dintre partide.

D'asupra acestor nevoi strălucește un ideal pînă la care să poate ridica cugetul unei națiuni tinere, care încă aspiră să săvîrșească lucruri mari.

Poporul nostru nu este într'atit stăpînit de grija exclusivă a intereselor materiale, care duce fatal la mediocritate și vulgaritate, în cît să nu 'și mai poată da seama că mai are un rol de jucat în lume. El va ști dar să îmbrățișeze cu căldură pe acei ce-l desvelesc idealul măreț după care îi e îngăduit să rivnească.

FORME POLITICE ȘI FORȚE MORALE

Orice organism politic conține două elemente: substratul sentimentelor, care constituie însăși existența lui; peste acesta se superpune celălalt element, pe care îl alcătuiesc formele de-asupra ale organizațiunii politice.

Din această distincție răsare o fundamentală deosebire între liberali și noi.

Pentru noi, acele sentimente, care alcătuiesc puterea de viață a unei națiuni, sunt factorul de căpetenie.

Pentru liberali, celălalt element, acela al formelor politice, prin mijlocirea cărora cel mult își manifestă, un popor, însușirile sale firești, are o însemnătate covârșitoare.

Liberalii socotesc, bună-oară, că regimul parlamentar e un sistem automat, care prin el însuși dă rezultate. Noi credem, din potrivă, că forțele morale cată să fie motorul acestui mecanism.

D'aceia, pentru noi, sentimentul patriotic, cre-

dința religioasă, calitățile morale, virtuțile de rasă, sunt lucrul de căpetenie.

De la gradul de energie a acestor însușiri atir-nă măreția unui popor. Minunatele calități de rasă ale Anglo-Saxonilor, mîndria lor națională, morala lor ridicată, sinceritatea credințelor lor religioase, dragostea lor de legalitate, străbat, d'o potrivă, prin instituțiunile aristocratice ale monarhiei en-gleze ca și prin constituția democratică a Repu-blicei Statelor-Unite.

Din potrivă, o constituție înaintată orî înapoia-tă, nu dovedește, prin sine, neapărat mare lucru. Constituția înaintată a Statelor-Unite dă roade admirabile, iar constituțiunile republicane și de-mocratice ale Statelor sud-americane nu produc de cît ticăloșii.

Multă vreme s'a crezut că instituțiunile unui popor aŭ o înriuire hotărîtoare asupra sentimen-tului poporului aceluia. Azi, se susține, mai cu temeiu, că tocmai contrariul e adevărat, și că sen-timentele, mai ales, aŭ înriuire asupra instituți-unilor.

Școala psihologică modernă a scos la lumină acest adevăr că, în dosul instituțiunilor, artelor, credințelor și prefacerilor politice, zac ideile, ca-racterul, năzuințele morale ale fie-cărui popor, cari singure cîrmuesc formele văzute ale civilizațiunei și croesc menirea fie-cărui neam.

De aceea, cercetînd într'un articol precedent caracteristicile epocii în care partidul liberal a fost, la noi, partidul dominant constatăm acest semn

dinstinctiv al acelei epoci : increderea nemărginită în un anume fel de progrese legislative și nesocotirea forțelor morale, cari alcătuesc substanța ori-cărui progres. Ca urmare a acestei constatări și spre curmarea acestui rău, ziceam că se cade, întru cit ne privește, să dăm toată însemnătatea *cestiunilor atingătoare de școală și biserică, cari au menirea de a întări acele forțe morale.*

Privite lucrurile din acest punct de vedere, școala, care cată să devie preocupăția noastră de căpetenie, trebuie să țintească a da o *educațiune* completă, care să ridice nivelul moral al țării, iar nu numai o *instrucțiune* care n'are azi nici o înriurare morală, întru cit, prin dezvoltarea exclusivă a minții, înarmează mai puternic ființele cinștite ca și cele pervertite, fie pentru a face binele, fie pentru a săvârși mai cu iscusință răul.

Școala trebuie să dea o educațiune completă, care să cuprindă de o potrivă dezvoltarea morală, fizică și intelectuală. Cit pentru cultura morală, ea trebuie sprijinită și prin acțiunea fecundă a Bisericii.

Din nenorocire, trebuie să recunoaștem că biserica noastră, preocupată numai de formalismul exterior, îndepărtează mai mult de cit atrage pe credincioși prin niște practice, în dosul cărora, masa enormă a semiculților nu poate pătrunde esența religiunii.

Iar clerul nostru, mărginindu'și rolul numai la săvârșirea slujbelor bisericesti, nu și îndeplinește,

prin predică și prin acțiunea socială de toate zilele, misiunea sa moralizatoare.

Școala, de asemenea, neglijând cultivarea calităților morale, a însușirilor sufletești și în deosebi a sentimentului patriotic, pare exculsiv îngrijată a înzestra cu diplome cît mai mulți absolvenți și a spori ast-fel numărul de clasaților.

Acest sistem școlar a dat pretutindenți faliment. Și trebuie să ne convingem că, în așa condițiuni, școala face mai mult rău de cît bine.

Dacă școlarele engleze dau rezultate pe cari le invidiază azi cele mai multe State continentale, cauza e că în Anglia nu se încasarmează tinerimea ca, de pildă, prin Franța, ori pe la noi, în internate urbane, adevărate pușcării, unde școlarii, blestemîndu-și soarta, își chinuesc memoria, își ruinează sănătatea și își înstreinează spontaneitatea de caracter, spre a cuceri niște diplome cu cari, fără milă, vor smulge de la alții slujbele Statului.

Incintătoarele căsuțe cari, în Anglia, țin loc de licee, răspîndite în grădini cu infățisare seducătoare, la țară, pe marginea unei gîrle, sunt adevărate focare de viață morală. Acolo, în mijlocul traiului de familie, într'o atmosferă ce îmbărbătează, într'un mediū rural unde adolescentul nu contractează ura îndeletnicirilor cîmpenești ca în țara noastră «eminamente agricolă», se formează generațiuni viguroase, sănătoase la inimă și la trup, menite a întemeia, prin muncă, nu prin parasitism, mărirea Angliei, pe terenul agricol, industrial ori comercial.

Un distins publicist francez, d. Demolins, constatând superioritatea Angliei asupra Franței, deslușește întietatea căpătată de poporul englez prin aceea, că opinia publică din Marea-Britanie are mai puțină considerație pentru funcționar, politician ori rentier, de cît pentru agricultor, industriaș ori comerciant și că școala engleză, însuflețită de aceleași sentimente, știe să pregătească, prin o virilă educațiune, generațiunile tinere pentru carierele productive.

Fără a intra aci în amănunte privitoare la direcțiunea ce cată a se da învățămîntului nostru, să revenim la subiectul care ne preocupă.

Prin școală și prin biserică, prin o sănătoasă îndrumare a educațiunei naționale, mai curînd, de de cît prin panaceul politicianilor liberali, prin întărirea forțelor morale mai sigur de cît prin cultivarea formelor politice superficiale, vom ajunge a ne ridica la o stare de civilizație după care rivnim.

II

Inchiegarea și sănătoasa cîrmuire a aspirațiunilor unui neam sunt operă mai anevoioasă de cît votarea unei legi, mai ales cînd legea se traduce d'a dreptul din legiuirile străine.

Spiritele superficiale aū dar o firească aplecare către un soiū de legiferare în deșert.

Liberalii, a căror caracteristică intelectuală și a căror afinitate de inchiegare între dinșii este

un fel de superficialitate sgomotoasă, și-au făcut la noi, și mai ales în trecut, o specialitate din specularea unui anume fel de panaceu legislativ.

Multă vreme un popor se lasă a fi înșelat de rețetele liberalismului. D'aceea și un eminent publicist german a semuit liberalismul cu starea de copilărie, iar conservatismul cu epoca de maturitate a unui neam.

Inșă, după experiențe îndelungate și repetite desilusiuni, vine o vreme cînd orîce popor cu scaun la minte își da seamă că e victima unei mistificări, și că îl mint acei ce se laudă că au rețetă pentru a prefăce, într'o clipă, o țară barbară în o țară civilizată.

Atunci apare, în ochii tuturor, șarlatanismul liberal. Din acel moment începe epoca de decadentă a liberalismului, care se trudește totuși a suplini, prin neadevăr, superficialitatea și insuficiența doctrinei.

Ast-fel, din superficialitate, care e la obîrșie, se naște, fatal, în cele din urmă, «minciuna liberală». În jurul acestei minciuni se întemeiază o școală. Cînd fraza liberală nu mai are credit, specularea minciunilor și propaganda demagogică se silesc a mai stăpîni clientela.

Școala liberală trece ast-fel de la superficialitate, care e caracteristica sa intelectuală, la minciună, care alcătuește miezul doctrinei, și de la minciună la șarlatanism, care e unealta sa de propagandă.

Acest șarlatanism desvoltă și perfecționează o întreagă artă de a se juca cu cuvintele, de a ameți lumea cu forme deșerte, de a orbi norodul cu texte de legi, cari n'a un alt reazăm de cît hîrtia pe cari sunt așternute, într'un cuvînt, de a specula în toate felurile instinctele și patimile mulțimei.

Cu asemenea apucături se întemeiază un regim, pe care minunat l'a zugrăvit Eminescu, în cîte-va cuvinte: «Un regim, unde, merit, știință, caracter, patriotîsm, nu sunt nimic, iar arta de a înșela masele e tot; un regim unde falsele cărți de alegător, escamotarea lor din urnele electorale, pehlivăniile de bursă și politică joacă rolul de căpetenie pentru înaintarea oamenilor.»

Școala liberală n'a putut, cu așa porniri, să atragă, vre-o dată, de partea ei o singură inteligență de elită. Neîndoelnic, partidul liberal e osîndit a fi un partid de agenți electorali.

Cu prilejul recenteî aniversări de 50 de ani a lui 11 Iunie, s'a vorbit mult de Revoluția de la 48. În acea mișcare, care amintește primele lor isprăvi, Roșii și-a dat, din capul locului, pe față toate apucăturile de politiciani de rînd, cari îi desosibesc de partidul moderat, reprezentat de Heliade.

Acesta muncește, pe terenul cultural, un sfert de veac, spre a trezi conștiința națională. Activitatea sa uimitoare care—cît de criticată ar fi, azi, de unii, a dat, netăgăduit, pe acele vremuri, roade minunate—a cotropit toate ținuturile activității intelectuale. Împreună cu fondatorii Socie-

tății literare, cu întemeietorii *Societății filarmonice*, cu Em. Băleanu, I. Cimpineanu, Gr. Cantacuzino și alții, el pregătește emanciparea noastră.

Brătianu și Rosetti nu se bagă de cît în complot și în conspirații. Acolo își desvelesc ei toate însușirile de agenți provocatori. Lor le datorește revoluția invazia streină.

Dar acolo unde Roșii se arată în adevăr mes-teri, e în scornirea mai la urmă a legendei lui 48 care, în catehismul liberal, se rezumă în aceste cuvinte: «Ce a făcut Heliade? Nimic. — Ce a făcut Brătianu? Tot.»

Urmăriți d'aci în colo pe liberali în toate manifestațiunile lor, comparați aceste manifestațiuni cu activitatea partidului conservator, și veți zări cum, între ambele școale răsar neconținut aceleași deosebiri. La conservatori, grija de evoluția noastră morală. La Liberali, neastîmpărul de a domina prin făgăduelile înșelătoare ale unor formule deșerte.

La 1880, bunăoară, M. Kostake Epureanu, ca președinte al comitetului conservator, dedea la lumină un manifest în care înscrisa, înainte de toate, ca prin desiderat, organizarea învățămîntului național și în al doilea rînd, și pînă ce clasele țărănești vor ajunge a-și cunoaște interesele, apărarea lor, prin măsuri priincioase în contra propriei lor neprevederi.

Față de acest soi de activitate sănătoasă, care, pentru noi, cată a se urmări, în limitele unui regim de libertate temperată, merită a evolua nu numai în formă, ci a se preface neconținut pînă

în esența sa, liberalii se svîrcolesc în agitațiuni sterpe, dar gălăgioase.

De la 1848 pînă la 1857, ei predică fericirea țării prin republică. La 1857 ei se pleacă înaintea dorinței țării formulate de Divanurile ad-hoc în favoarea monarhiei ereditare. La 1871 și 1875 ei revin la ideea republicană și la principiul domniei pămîntene, spre a primi, în cele din urmă, încă o dată monarhia ereditară străină. Înainte de 1857 cosmopolitismul lor înscris printre revendicările partidului liberal o confederațiune balcanică, de care ei se leapadă tot în Divanurile ad-hoc, unde sunt siliți să se învoiască cu ideea Unirii.

Neconținut ei se înfățișează ca salvatori ai țării pe care vor s'o fericască, rînd pe rînd, cu sufragiul universal ori cu sistemul censitar, cu electivitatea magistraturei ori cu inamovibilitatea ei, cu sistemul Camerii unice ori cu principiul bicameral, înscris în Constituțiunea de la 1866.

Cu simpla proclamare a fie-cărui din aceste principii, ca și cu așternerea în lege a principiilor d'a dreptul opuse acestora, ei făgăduesc fericirea, într'o clipă, a țării. Acesta e *sistemul* lor. Iar apoi vine rolul *propagandei*: de a dovedi că ei au făcut pe 1857 și pe 1866, că lor li se datorește și Monarhia și Unirea și Constituția.

Vorbe late, forme deșerte, propagandă, amăgi-toare, acesta este capitalul lor.

Pe vremea aceasta, noi ne urmăm în liniște și, la început, fără a fi bine pricepuți de obște, ac-

tivitatea noastră mai roditoare, chiar și pe unele terenuri lăaturalnice de ale politice.

O caracteristică manifestațiune a acestei tendințe, e, de pildă, activitatea Junimei pe terenul literar. Se poate oare concepe măcar o înrudire cit de îndepărtată între aspirațiunile politicianilor liberali și îndeletnicirile literare?

Nu, și d'aceea am scos la iveală ca un simptom caracteristic, ce ne deosibește pe unii de alții, această împrejurare că din sferele conservatoare a putut să răsară o școală literară care fie zis în trecut a făcut mai mult, pentru ridicarea nivelului moral și intelectual al țării, de cât toate revisuirile de Constituție ale Roșiilor și de cât gălăgioasele lor proclamațiuni de principiu.

Liberalii, cu apucăturile lor de agenți electorali, vecinic piipiți la câștig și hoție, nici nu ar fi văzut, nici nu ar fi cutezat să susție o luptă desinteresată, pe terenul literar.

Totuși în loc d'a se ține cu modestie departe de niște controverse, pentru a căror dezlegare n'au nici o chemare, ei s'au crezut autorizați a pune și ei un cuvânt, în această cestiune, socotind că se pot strecura cu această grosolană calomnie: «Junimea are tendințe cosmopolite».

Această negliobie, eî o rosteau împotriva tocmai acelei direcțiuni literare, căreia se datorește îndrumarea noastră culturală pe sănătoasele căi naționale.

Și, fiindcă veni vorba de aceasta, se cade să amintim că Pașoptiștii își întemeiau pretențiile

de mari patrioți, pe această stranie teorie: Fiind de viță latină, se cade ca limba noastră să fie latină... adică nu românească. Coboritorii lui Traian dătoresc originei lor de a-și schimonosi limba cu adăogiri artificiale de cuvinte latinești, indiferent dacă limba literară va ajunge a fi neînțeleasă de popor.

A apăra graiul popular în contra acestei nesăbuite întreprinderi, era tocmai ținta stăruințelor Junimeii. În cele din urmă, ea a reușit prin apropierea literaturii de straturile populare, a păstra poporului o literatură înțeleasă de dînsul, precum și a îmbogăți vorbirea claselor culte, cu toată comoara locuțiunilor populare. Ast-fel au scăpat limba, literatura, gramatica, de primejdia ce le amenințau.

Fată cu atît de însemnate rezultate, suntem îndreptățiți a afirma că toate frămîntările patrioților de meserie n'au contribuit, nici cu a zecea parte cît Junimea literară, ponegriță de cosmopolitism, la desvoltarea morală a țării, potrivit însușirilor noastre naționale.

Aceste frămîntări sterpe dau liberalilor fisonomia lor proprie, precum grija de evoluțiunea noastră morală scoate la iveală caracterul specific al conservatismului nostru.

Din aceste însușiri deosebite se trag mai toate deosebirile, de principii, de procedeu și chiar de personal dintre partidele noastre.

Sistemul liberal de a amăgi lumea cu forme

deșerte n'a putut atrage o singură inteligență mai superioară.

Adevărații agenți electorali, liberalii au exploatat țara, timp de 30 de ani, în aclamațiunile Seruriilor de altă dată și ale Berecheților de azi.

Noi, alături de o pleiadă de bărbați de Stat iscusiți, putem revendica pentru noi o inteligență enciclopedică ca Heliade, un poet popular ca Alexandri, un poet liric și un cugetător ca Eminescu, un critic ca Maiorescu.

Dar, astăzi liberalii nu mai au nici măcar aclamațiunile mulțimei care a început, pe noi să ne prețuiască, pe ei să-i disprețuiască.

Astăzi, o lungă experiență a adevărat, nu numai pentru o mică elită, ci și pentru mulțime, temeinicia acestei osinde a liberalilor formulată de Eminescu: «Cine crede că prin profesarea unei serii de fraze a înlocuit munca, decî libertatea și cultura, acela se prenumără între paraziții societății omenestî, între aceia cari trăiesc pe pămînt, spre blestemul, rușinea și demoralizarea poporului».

ASOCIAȚIUNILE ȘI CESTIA SOCIALĂ

I

Am constatat că una din caracteristicile epocii actuale e următoarea: Un individualism extrem, consecință a liberalismului economic, care a pulverizat toate forțele închiegâte ale țării, și a asigurat o victorie ușoară elementelor străine.

Așa fiind, te prinde mirarea cum de a putut stărui, atita vreme, legenda că liberalismul a emancipat clasa negustorească de la noi, cînd tocmai contrariul e adevărat.

Tot ce au făcut liberalii e că au sporit tagma politicianilor cu ceva elemente recrutate din clasa mijlocie și că, în epoca de corupțiune a guvernului Brătianu, au răsărit dintre negustori cîți-va milionari, cari s'au îmbogățit, nu din negustorie, ci din politică.

Nacu, milionar și Lipscanii evrei. În aceasta se rezumă și minciuna aceasta e liberală.

Economiceste, negustorii și meseriașii romîni au fost dați pradă elementului evreiesc.

Liberalismul economic, cu desființarea breslelor

și disolvarea tuturor grupurilor sociale, cu individualismul lui nețărmurit și principiile lui de liberă concurență, a pus față în față pe industriașul străin bine oțelit pentru luptă și pe meseriașul român nepregătit, izolat și lipsit de protecție. Și aceasta se petrecea tocmai în epoca când, schimbându-se toate nevoile noastre de trai, trebuia să se prefacă toate condițiunile de producțiune. Industriașul străin a fost dar în măsură de a satisface gustul nostru pentru moda occidentală iar meseriașul român a devenit prada cuceririi evrești.

Politicește, clasa negustorească a fost, de asemenea, îngenunchiată.

Individualismul extrem are, adese-ori, drept urmare, o intervențiune excesivă a Statului. Slăbiciune isvorită din pulverizațiunea grupurilor sociale, sub înriurirea doctrinelor liberale, solicită amestecul Statului pretutindeni unde un serviciu public cată a fi îndeplinit, iar societatea desăgătată și slăbită nu e în stare, prin ea însuși, a corespunde chemării sale.

Despotismul Statului mai puțin jicnitor pentru cei bogați ca și pentru cei săraci, apasă cu deosebire asupra clasei mijlocii, asupra elementelor negustorești legate prin daraveri varii și multiple.

De aceea clasele productive, industriașii și comercianții, cari, în țările sănătos organizate, alcătuiesc baza așezămîntului politic, nu au la noi înriurirea lor legitimă și sunt subordonate claselor

improductive, cum sunt funcționarii orî profesiunile liberale.

Ast-fel se explică pentru ce unele colegii electorale din Moldova, unde elementul negustoresc lipsește, se arată mai independente de cît acele colegii în cari predominesc comercianții romîni, robiți de admistrație.

Economicește, prin desființarea breslelor, clasa de mijloc a fost cotropită de Evrei. Politicește ea a fost îngenunchiată de lățirea peste măsură a aparatului Statului.

Lecuirea acestor rele o putem afla în principiul asociațiunei.

D'aceea, într'un articol precedent, sub titlul «Bazele unui program național», am ajuns la această concluzie:

Principiul asociațiunei și organizarea elementelor naționale *cată a întări clasa mijlocie romîneasă, și a'i da puțință de a susține lupta cu concurența străină.*

Asociațiunea înfățișează această mare superioritate d'a face ca inițiativa privată să producă maximul de efecte ce poate produce și d'a reduce aparatul Statului la minimul necesar.

Acest principiu ne dă nouă, ca partid, o atitudine precisă în materie socială, ținîndu-ne d'o potrivă departe de individualismul absolut, care distruge orî-ce forțe închiegate și de a tot puternicia Statului, care ametește orî-ce inițiativă și robește orî-ce energie.

Nu pentru prima oară stăruim noi astăzi asupra însemnătății ce socotim că se cade să o dăm principelui asociațiunii

Acum două ani, cu prilejul primei adunări generale a *Cercului de studii*, de pe lângă Clubul conservator, se arăta prin raportul general al lucrărilor congresului, că organizarea dreptului de asociațiune cată a fi pentru noi soluțiunea cestiunii sociale.

Pozițiunea ce înțelegeam a o lua, față de problema socială, se clarifica prin această limpede profesiune de credință: «Ferindu-ne de a amorti energiile individuale, cari, oțelindu-se sub un regim de libertate, constituiesc factorul cel mai puternic al progresului, voim ca individualismul, întărit prin asociațiune, să îndrumeze energiile răzlețe și egoiste spre acțiunea solidară».

Mai departe, se expunea măsurile legislative, socotite neapărate pentru înflorirea a două feluri de asociațiuni, cari au luat, la noi, un avânt mai însemnat: *Băncile populare și societățile de ajutor mutual*.

Cu cîțiva ani mai înainte, d. Carp, preocupat de cestiunea organizațiunii profesionale, alcătuiuse un proiect de lege privitor la *înființarea breslelor*.

Pășind pe această cale, n'am fost călăuziți numai de niște principii abstracte. Calea ne-a fost indicată de strădaniile inițiativei private de a-și spori mijloacele de acțiune, prin mijlocirea asociațiilor.

Nenumărate societăți, mai ales de credit și de prevedere, s'a înțemeiat, la noi, în anii din urmă, cu toate că împrejurările le-au fost protivnice. În adevăr, nici moravurile, nici oamenii de inițiativă nici legile n'aū sprijinit primele încercări de asociațiuni.

Starea moravurilor de azi, mai ales, nu ne-a fost prielnică. Spiritul public e încă stăpînit de o încredere exclusivă în acele creațiuni artificiale, pe cari Statul, cu ajutorul funcționarilor și al resurselor visteriei, le poate produce, în pripă și după bunul său plac, dar cari se veștejesc cu aceeași repeziciune cu care aū răsărit.

Oamenii de inițiativă ne-aū lipsit cu desăvîrșire. Nu s'a ivit încă, la noi, un singur om, care inspirîndu-se de pildele unui Schultze-Delitzsch, orî unui Luzzatti, să dea asociațiunei cooperative acel impuls bine-făcător, mulțumită căruia Germania și Italia de Nord s'aū acoperit cu Bănci populare.

În fine, legile noastre nu favorizează, ca pe aiurea, prin privilegiul de tot soiul, diferitele feluri de asociațiune.

Și, totuși, spiritul de tovarășie a luat, la noi, un avînt destul de puternic. E drept că creațiunile sale lasă adese-orî de dorit. Asociațiunile profesionale, bunăoară, sunt mai tot-d'auna simple societăți de ajutor mutual. Băncile populare, abătute de la ținta lor, fac adesea filantropie. Cooperativele de credit sunt lipsite de controlorul care, inspirînd publicului încredere, ar fi de natură a spori numărul aderenților și suma operațiunilor.

Cu atît mai uimitor înşă este avîntul pe care, în condiţiuni atît de neprielnice, l'a luat totuşi, la noi, spiritul de asociaţiune, care a întemeiat în toate oraşele noastre, nenumărate societăţi de ajutor mutual, care a băgat zecimi de milioane în Băncile populare şi care, acum, a început a experimenta cooperativele de consumaţiune.

Fiind date împrejurările, silinţele vrednice de toată lauda ce a desvelit deja iniţiativa privată, trebuie să ne fie un îndemn de a favoriza în toate chipurile desvoltarea asociaţiunilor.

În ceea-ce priveşte producţiunea, *tovărăşiile profesionale şi corporative*, trebuie, în primul rînd, să atragă sollicitudinea legiuitorului.

Breslele şi syndicatele profesionale, cari de cîţiva ani aŭ luat, în toată Europa, un avînt uimitor, sunt pretutindenî lăudate ca organe cari aŭ reuşit a crea ucenici, a desvolta învăţămîntul tehnic, a îmbunătăţi producţiunea, a întări spiritul de solidaritate, a apăra interesele comune.

Aceste foloase sunt totuşi neînsemnate faţă de efectele ce sunt menite a produce, *la noi*, corpurile profesionale, a căror chemare e, în primul rînd, de a sprijini pe meseriaşii romîni, în lupta lor în contra concurenţii străine din lăuntru ho-tarelor.

Un îndouit interes naţional şi economic ne po-văţueşte dar a cere, cît mai neîntîrziat, *să reîn-finţăm breslele*.

Ori cît de bine organizată ar fi înşă munca, cu

ajutorul breslelor, producțiunea națională nu va putea căpăta tot avîntul dorit, de cît avînd cu ușurință capitaluri la îndemînă. D'aceea, trebuie organizat creditul popular. Banca Națională a favorizat numai camăta și a îmbogățit pe cîți-va acționari favoriți ai guvernului Brătianu și pe un număr oare-care de bancheri. Băncile populare, din potrivă, sunt menite a democratiza creditul și a ne smulge din ghiarele cămătarilor evrei.

Este dar neapărată nevoie de o lege, reclamată adese-orî, de două ani, în coloanele acestui ziar, asupra *societăților cooperative de credit* orî *Bănci populare*.

Legiuitorul e dator să înlătore piedicele nenumărate ce se împotrivesc azi întemeierii Băncilor populare, să favorizeze aceste Bănci întru cît sunt create potrivit unor principii salutare de-fapte de lege, să le apere de sarcini fiscale, să le înlesnească dobîndirea personalității juridice prin simpla înfățișare a statutelor conforme cu legea și să inspire publicului încredere într'insele prin crearea unui control care însă să nu fie o tutelă a Statului.

Pe lingă aceasta mai e nevoie ca, atunci cînd va expira privilegiul Băncii Naționale, el să nu se reînnoiască, întru cît Banca n'ar consimți a face rescomptul pentru cooperativele de credit, operațiune care s'ar putea face pînă la jumătate cel puțin a capitalului vărsat său, cînd ar fi vorba de societăți cu responsabilitate nemărginită, pînă

la limita maximă a angajamentelor hotărîte de adunarea generală.

În fine, socotim că e nevoie de a se da *societăților cooperative de consumațiune* privilegiile de cari ele se bucură, chiar în țările unde comerțul ordinar nu a încăput, ca la noi, în mâinile străinilor.

Dacă s'ar face, cu aceste privilegii, un uz chibzuit și dacă inițiativa privată s'ar folosi de dînsese, pentru a'și întinde activitatea asupra acelor ramure de comerț cari aū ajuns a fi oare-cum monopolul străinilor, comerțul românesc ar căpăta rangul ce i se cuvine, precum am arătat că producțiunea națională, cu ajutorul breslelor, ar putea triumfa în contra concurenței evreești.

Organizarea, în atarî condițiuni, a dreptului de asociațiune, e și o necesitate de apărare națională și o măsură preventivă în contra turburărilor sociale.

Din punctul de vedere național, vom opune ast-fel concurentului străin, pe negustorul, pe meseriașul român, bine pregătit și puternic apărat.

Din punctul de vedere social, vom ridica starea muncitorului nostru, prin foloasele împărțirii beneficiilor și prin dobîndirea capitalului.

Vom realiza ast-fel acel desiderat, pe care, acum cite-va luni, d. Waldeck-Rousseau îl rezuma în această fericită formulă: «Que le capital travaille; que le travail possède».

Capitalul să muncească. Munca să dobîndească capitalul.

CESTIUNEA ȚĂRĂNEASCĂ ȘI ARENDAȘII ȘI CAMATARIÎ

Intr'un articol precedent, sub titlul *Bazele unui program național*, scriam :

«Un alt semn caracteristic al epocii noastre e următorul : lupta de clase, hrănită mai ales de elementele declasate, cari au precumpănit în epoca liberală, și atîțată de clasele străine din orașe, cari nu simt nevoia unei mai strînse apropieri între țaran și proprietarul rural. *In consecință, se cade ca în cestiunea țărănească să ne silim a apropia pe proprietar de sătean și să țintim la **eliminarea intermediarilor** cari îi desbină și asupresc pe țaran.* Printre acești intermediari, în primul rînd vine arendașul, care constituie un element parazit și inutil. El e păgubitor țaranului, întru cît de la dînsul pornește, mai ales, îngreunarea tocmelelor agricole și e primejdios pentru proprietar, întru cît îi înlesnește putința d'a nu-și îndeplini funcțiunea socială legată de proprietate. În al douilea rînd, vine cămătarul de la sate, care e una din cele mai de căpetenie cauze de sărăcie a populațiunei rurale».

Scăderea prețului grânelor nu mai dă beneficii agricole suficiente, întru cât acestea trebuie să se împartă la trei factori: munca, capitalul și intermediarul. Unul din acești factori trebuie să dispară, și acela trebuie să fie arendașul.

Arendașul este elementul de asigurare al țăranilor, factorul care a contribuit mai mult la scumpirea tocmelilor agricole.

Din fire, puțin iubitor de țărani, cu cari trăește vremelnicește, el devine, prin natura profesiei sale, un om fără inimă, care, prins între ciocan și nicovală, silit să plătească arenda, ori-cum ar eși recolta, își face o specialitate din executarea fără milă a țaranului. De la dînsul pornesc neîncredințele înăspriri de condițiuni în tocmelile agricole. Urcînd, din cinci în cinci ani, prețul arendeii, noul arendaș, cînd intră în moșie, e dator să ridice învoelile, potrivit nouilor sale obligațiuni. Din potrivă, proprietarul care își cultivă singur moșia, nu are epoce fatale cînd e nevoit să îngreuneze tocmelile agricole. Proprietarul, afară de rare excepțiuni, nu ia el inițiativa urcării tocmelilor, dar el și le însușește, mai apoi, de la arendașii vecini. O dată nouile condițiuni introduse de arendași, ele devin obicei în toată regiunea.

Arendașul e, tot-o-dată, inutil proprietarului și păgubitor proprietății. În Muntenia, cel puțin, el e cu totul inutil, căci adevăratul arendaș (cel ce în Franța se chiamă *métayer* sau *colon*) e însuși țaranul. Arendașul, cum îl înțelegem noi, nu e de

cît un fel de *fermier-général*, un arendaș peste arendași, un om care, fără a face cultură directă, ia dijma ori chiria în bani de la țărani și dă (ori în anii răi nu dă) proprietarului o arendă fixă scăzută cu vre-o 30 la sută, pentru sarcina ce o are de a ține condice, pe cari tot atît de bine le-ar ține proprietarul dacă ar jertfi vre-o 10 zile pe an, pentru cultivarea unei moșii, presupunînd, bine înțeles, că n'ar vrea să jertfească mai mult timp pentru o cultură mai sistematică. Acest fel de *fermier-général* constituie, în alte țări, un lux ce nu și-l permit de cît foarte puțini proprietari, arhi-milionari.

Arendașul e, precum am zis, și păgubitor proprietății, căci, stabilit fiind numai pe cinci ani, el nu face nici una din îmbunătățirile agricole, pe cari legislațiunile străine le încurajează atît de puternic.

În fine, arendașul înlesnește proprietarului putința d'a fi proprietar, fără a fi agricultor, ceea-ce e o anomalie, care, aproape numai la noi, există.

Proprietarul trebuie să priceapă că are și alte îndatoriri de cît d'ași cheltui arenzile la Monte-Carlo. El trebuie să-și îndeplinească *îndatoririle de proprietar*, el trebuie să-și exploateze moșiile și să devie factorul de căpetenie al propășirii populațiunei rurale.

În adevăr, propășirea țăranilor prin singurele mijloace ale Statului, devine, d'aci înainte, aproape imposibilă. Statul putea fi destoinic, pe cită vreme era vorbă d'a face niște operațiuni simple și u-

șoare, ca parcelarea domeniilor Statului și vinzarea lor la țărani. O dată sătenii înzestrați cu pământ, îmbunătățirea hranei lor, a îmbrăcăminteilor, ridicarea nivelului lor moral, nu se mai poate împlini cu aceleași mijloace simpliste ale Statului.

Trebue creată o viață rurală sănătoasă, trebue alcătuită o stare de lucruri care să cuprindă toate elementele și toți factorii de la cari, în mod natural, să pornească ridicarea populațiunii rurale. Prin contactul cu aceste elemente, țăranul trebue să ajungă să *simț*ă nevoi mai mari ca cele de azi ale lui. El trebue să rivnească după binefacerile unei civilizațiuni pe cari, el, azi, nici nu le bănuiește. Factorii cari vor contribui la aceasta, nu vor fi nici o dată agenții guvernului central. Această misiune incumbă preotului, învățătorului și, în primul rînd, proprietarului, fără de care preotul și învățătorul nu-și vor pricepe rolul social, în afară de biserică și școală.

Pentru a nu lungi mai departe aceste considerațiuni, voi indica cîte-va mijloace menite a apropia pe proprietar de țăran prin înlăturarea intermediarilor.

Unul din aceste mijloace îl putem găsi în alcătuirea impozitelor.

Arendașul e, la noi, unul din singurii negustori supuși numai la o patentă proporțională, de altminteri foarte minimă și la nici o patentă fixă.

Un arendaș poate cîștiga, într'un an, sute de mii de franci. El nu va plăti fiscului de cît o patentă de cîți-va franci. E dar drept ca el să fie

supus la o dare potrivită cu acea a celor-l'alți negustori.

Impozitul funciar ar putea și el fi utilizat, dacă s'ar accentua deosebirea dintre impozitul de 5 la sută pe care îl plătesc proprietarii ce își cultivă singuri moșiile, și impozitul de 6 la sută plătit de cei ce-și arendează moșiile. Dacă însă s'ar spori impozitul de 6 la sută și dacă această sporire ar veni să se superpue urcării patentei, creșterea acestor sarcine ar putea să pară prea grea.

De aceea, credem că ar fi mai nemerit dacă, menținându-se impozitul de 6% s'ar coborî acela de 5% la 4%. Sacrificiul pentru Stat nu ar trece cu mult peste un milion și fiscul ar găsi, în parte cel puțin, o compensațiune în crearea patentei fixe și în sporirea patentei proporționale.

Pe lângă aceste dispozițiuni de ordine financiară, ar mai trebui să se aplice cu rigoare legile administrative, cari nu permit așezarea străinilor în comunele rurale. Or, o sumă de arendași sunt greci ori evrei.

În fine, modificarea câtor-va articole din legea tocmelilor agricole ar putea să ajute puternic împlinirea aceleiași ținte.

Prin toate aceste mijloace, trebuie să îndemnăm pe proprietari să devie agricultori și aceasta atît în interesul sătenilor, cît și în interesul proprietarilor și proprietăților.

II

Am scos la iveală una din anomaliiile situațiunei noastre economice, punînd în lumină faptul straniu că la noi proprietarii rurali nu sunt agricultori.

O altă ciudățenie a acestei situațiunii e și aceasta: libertatea, la noi, și numai la noi, a camății.

Unii vor fi aflînd poate cu mirare că România e aproape singura țară din Europa, unde nu există nici o lege în contra uzurei.

Din această pricină, camăta a atins, la noi, niște proporțiuni îngrijitoare. Ea a ajuns a fi una din cauzele de căpetenie a sărăcirii clasei țărănești. La sate, țăraniii se împrumută de obște plătînd, drept dobîndă, 1 leu pe lună la napoleon. Adică 60 la sută pe an!

Aceste abuzuri izvorăsc, de sigur, în cea mai mare parte, din lipsa oricărei dispozițiunii menite a înfrîna camăta.

Singurul text de lege, care, la noi, se ocupă de dobîndă e legea din 10 Decembrie 1882, care glăsuște ast-fel:

«Articol unic. Articolul 1589 din cod. civil se modifică ast-fel:

«Să desfige o dobîndă de 5 la sută, pe an, pentru afacerile civile și de 6 la sută pe an, pentru cele comerciale, în toate cazurile unde nu s'a hotărît de părți quantumul ei».

Prin urmare, legea nu se ocupă de cît de cazul cînd dobînda nu s'a hotărît de părți și lasă fără limită dobînda convențională.

Prin aceasta, legislațiunea romînă se deosebește de aceea a mai tuturor țărilor europene.

Să documentăm această afirmațiune prin cîteva exemple.

În Franța, stipularea, în materie civilă, a unei dobînzii mai mari de cît cea stabilită de lege, e ori reductibilă, ori une-ori e chiar pedepsită.

În adevăr, legea franceză face o distincție între faptul izolat de camătă și obiceiul uzurei.

În primul caz, legea anulează, în contractul pătat de camătă, numai clauzele ilicite și obligațiunea rămîne valabilă pentru prisos.

Obiceiul de uzură, izvorînd din repețirea actelor de camătă, e însă aspru pedepsit de lege.

În Belgia, codul penal dispune prin articolul 494, următoarele :

«Ori-cine va fi imprumutat, în mod care dezvelește un obicei, valori pe un preț care covârșește dobînda legală și abuzînd de slăbiciunile și patimile celui imprumutat, va fi pedepsit cu o închisoare de la o lună la un an și cu o amendă de 1.000 pînă la 10.000 lei sau cu una numai din aceste pedepse».

Prusia, după ce oborîse ori-ce dispozițiune represivă a uzurei, a fost nevoită, față de abuzurile ce încolțiseră sub regimul libertății nemărginite, să facă o lege în contra camății. Această lege, din 7 Maiu 1880, defige pedepse și pentru cazul întimplător și pentru cazul obicinuit de uzură.

Acel ce, folosindu-se de strimtorarea, de imprudența ori de inexperiența unei persoane, stipulează beneficii pecuniare covârșind dobânda legală, se pedepsește cu 6 luni închisoare și 3.000 lei amendă maximum. Inchisoarea și amenda sunt mai mari pentru acel ce face din camătă o profesiune ori un obiciu.

O țară care înfățișează, pentru noi, un interes mai stăruiitor, e Austro-Ungaria, care a fost nevoită să renunțe la libertatea dobânzei, din cauza abuzurilor ce s'aŭ produs, mai ales în Galiția și în cele-lalte părți ale Monarchiei învecinate cu România.

Legea austriacă din 28 Maiu 1881 stipulează următoarele :

«Ori-cine, într'o operațiune ce țintește a deschide ori a înlesni un credit, exploatează, cu bună știință, ușurința debitorului, slăbiciunea lui intelectuală ori excitațiunea lui de spirit, făcînd să i se făgăduiască ori să i se dea, lui ori unei a treia persoane, beneficii pecuniare cari, prin exagerația lor, sunt de natură a pricinui ori a pripi ruina aceluî debitor, se face vinovat de un delict și se pedepsește cu închisoare de la 1 lună la 3 luni și o amendă de 100 pînă la 300 fiorini».

În Ungaria, s'a alcătuit o lege din cele mai aspre în contra camății. Legea a fost votată în 1883 și deja, în 1889, se constata la congresul de agricultură, ținut sub președinția d-lui Méline, la Paris, cu prilejul Expozițiunei, că acestei legi se datorește, în mare parte, îmbunătățirea situațiunei populațiunei rurale din Ungaria.

Am amintit toate aceste dispozițiuni luate mai pretutindenă în contra libertății dobînzii, nu numai pentru a scoate în lumină deosebiriile dintre legislațiunea noastră și legislațiunile streine, dar încă pentru a învedera urmările ce trebuie să aibă neapărat, față de noi, aplicarea cu strășnicie a legilor asupra cametii în țările învecinate cu noi și bîntuite, ca Ungaria și Galiția, de cămătarii evrei, cari, urmăriți pe acolo fără milă, nu găsesc de cît în România, un cîmp întins de operațiuni.

Socotim că această stare de lucruri trebuie să înceteze și că măcar populațiunea rurală trebuie ferită de exploatațiunea ei prin camătă.

În unele țări, legile în contra uzurei se aplică cu o asprime extraordinară. Une-oră se permite judecătorului să pedepsească camăta, constatată prin simplă presumpțiune.

Negreșit, o armă atît de primejdioasă nu poate fi mînuită de cît cu multă băgare de seamă.

Totuși, socotim că s'ar putea aplica, în mod eficace și tot-o-dată fără neajuns, o lege care ar face o distincție înțeleaptă între cazul întîmplător de uzură, care ar fi mai ușor pedepsit, și cazul obicinuit și oare-cum profesional de camătă, care ar trebui lovit fără cruțare.

Și pe lingă aceasta, s'ar putea feri de asprimele legi și de orîce investigațiune jicnitoare împrumuturile făcute de comercianți la comercianți orî de anume Bănci la particulari, cînd acele Bănci ar fi constituite în anume condițiuni.

Socotim că o asemenea lege, mai ales cînd ar fi întovărășită și de o lege privitoare la Băncile populare, despre care ne-am explicat deja, ar da roade îmbucurătoare, și în ceea-ce privește buna stare a populațiunei rurale și în ceea-ce privește avîntul ce l'ar lua creditul mutual.

CONTENCIOSUL ADMINISTRATIV

I

Acei ce au ajuns la un oare-care grad de scepticism, de altminteri plin de înțelepciune, față de un anume fel de reforme legislative, sunt mai ales neîncrezători în așa zisele reforme administrative.

Nu e guvern, cât de incapabil, care să nu fi făgăduit, în fie-care an, de la 1866 pînă azi, prin Mesagiul Tronului, că va reforma comuna și județul.

Această reformă, care e la îndemină guvernelor celor mai nevrednice, se poate îndeplini de oricine, după oare-cară rețete. Se sporește bunăoară ori se micșorează numărul locuitorilor cari trebuie să alcătuiască o comună. Se alipesc ori se deslipesc cătunele de comunele învecinate, spre a forma comune mai mari și mai puține, ori mai mici și mai numeroase. Se taie circumscriptiunile administrative în felii ceva mai în-

tinse sau mai strîmte. Se adaugă ori se reduc, întru cît-va, atribuțiunile primarilor ori sub-prefecților. Și ast-fel să îndeplinește o nouă și mult trimbițată reformă administrativă.

Efectele acestor reforme sunt, în genere, foarte puțin apreciable. Același personal, sub nume une-orî diferite, exercită de fapt, în condițiuni identice, aceleași atribuțiuni. Te alegi numai cu aceea că ai turburat încă puțin spiritele cu schimbări fără rost, că ai mai cheltuit ceva bani pe localuri de primării ori de sub-prefecturi, ce la viitoarea reformă se părăsesc. Iar guvernul se laudă, că, de aci înainte, s'a așezat administrația pe o bază sănătoasă.

Socotim că, după atîtea trude, administrația a cîștigat dreptul de a nu mai fi reformată; cel puțin pînă ce utilitatea unei noi prefaceri a sistemului nostru administrativ nu va fi deplin demonstrată și cerută, cu putere, de nevoile țării, iar nu numai de dorul fie-cărui ministru de interne d'a lungi nomenclatura reformelor cuprinsă, în fie-care an, în Mesajul de deschidere al Corpurilor Legiuitoare.

Pînă atunci, păstrîndu-se actuala *organizare a ierarhiei administrative*, ar fi oportun să ne întoarcem privirile spre o altă față a chestiunii administrative, aceea a *contenciosului administrativ*, adică a raporturilor de drept dintre reprezentanții autorității — ori-care ar fi organizarea lor — și cetățeni.

Aceste raporturi, cari cată a fi ocrotite prin

statornice garanții de drept, sunt azi turburate prin excesele arbitrarului nețarmurit al administrațiunei.

Din puterea discreționară, de care se bucură la noi reprezentanții autorității, se naște ura în contra administrațiunei, avind drept urmare rui-narea noțiunei de ordine.

Curmarea arbitrarului administrativ nu o vom putea afla de cît în o chibzuită organizare a contenciosului.

De acest gînd eram călăuziți, cînd în cadrul ideilor cuprinse în acest șir de articole, am introdus, cu privire la administrațiune, următoarea critică însoțită de următoarea soluțiune:

«Un ultim semn distinctiv al epocii noastre pare a fi acesta: Crearea unui înlîns aparat administrativ, care, prin latitudinea arbitrarului, a întemeiat predominarea unor elemente improductive, asupra păturilor muncitoare. Acest arbitrar administrativ a contribuit a face, într'o țară agricolă ca a noastră, traiul la țară nesuferit și a nimic, prin ingerințele electorale, influența politică a clase'or curat rominești de la sate, cari azi alcătuesc partea cea mai puțin independentă și, dar, cea mai puțin influentă din colegiile noastre electorale. *Drept urmare, se cade ca, prin garanții de contencios administrativ, să punem capăt puterii discreționare a funcționarilor publici.*»

Cuvintele de *contencios administrativ* deșteaptă însă atîtea noțiuni false, în cît e nevoie să ne deslușim gîndirea, cu toată precisiunea posibilă.

II

Reclamind organizarea contenciosului administrativ, trebuie înainte de toate să ne ferim de interpretările greșite, la care poate da loc expresiunea *tribunal administrativ*.

Mai întâi, nu poate nici într'un caz fi vorba de înlocuirea tribunalelor ordinare cu tribunale administrative, pentru judecarea conflictelor iscate între cetățeni și autoritățile publice.

Nu se poate micșora cituși de puțin competența tribunalelor judecătorești, fără ca o atare măsură să micșoreze în loc d'a întări, garanțiile justițiabililor.

Contenciosul administrativ, ce socotim că ar fi util a se organiza, ar fi acel care ar smulge atribuțiunile sale, nu de la tribunalele ordinare, cari trebuie să păstreze competența lor actuală, ci de la puterea executivă, a cărei sferă de acțiune trebuie micșorată.

Părerea noastră se poate rezuma în aceste cuvinte: Respect atribuțiunilor tribunalelor judecătorești; desmembrarea puterilor discreționare ale administrațiunei.

Miniștrii și subalternii lor au azi două feluri de atribuțiuni: *acte de autoritate*, cari, în interesul mersului regulat al unei administrațiuni expeditivă, trebuie să rămie neștirbite, și *acte în care miniștrii și subordonații lor sunt judecători*.

Aceste din urmă acte nu pot fi, în mod satisfăcător, împlinite de un funcționar unic, investit

cu un caracter politic, cum e de pildă ministrul. Chiar cînd acesta e pătruns de un adevărat spirit de nepărtinire hotărîrile lui dau totuși loc la bănueli, cari lățesc credința că dreptate nu se poate căpăta decît prin favoare ori prin mijlociri politice.

Aceste atribuțiuni cu caracter judecătoreasc ale ministrilor cată a fi deferite unor instanțe neatimate și inamovibile.

O singură instanță centrală s'ar putea, cel puțin deocamdată, crea în București, instanță de felul celei înființate pentru întreg imperiul Austriei prin legea din 1875, ori celei înființate pentru Italia, prin legea din 31 Martie 1889.

Acest tribunal administrativ superior ar avea două feluri de atribuțiuni.

Mai întîiu judecarea, în fapt, a apelurilor îndreptate de justițiabili în contra actelor agenților publici, ori cînd va fi vorba de acele materii ce vor fi rezervate special, prin lege, competenței tribunalului administrativ.

Apoi judecarea, în drept, a tuturor actelor administrative atacate pentru exces de putere.

Tribunalul administrativ ar fi, ast-fel, și instanță de apel și curte de casațiune administrativă.

Prin această instituțiune s'ar infiltra un spirit de legalitate în moravurile noastre administrative și s'ar garanta drepturile justițiabililor îndrituiți a apela, în contra actelor arbitrare, la o instanță ferită de orice caracter politic.

În fine, un neprețuit folos, al unei atarî insti-

tutiuini, ar fi de a da o sancțiune la o sumă de legi administrative, excelente poate în teorie, dar cari n'aũ fiintă în practică, tocmai din cauza lipsei unei sancțiuni.

Să dăm, în această privință, o singură pildă.

În o sumă de legi administrative s'aũ statornicit condițiuni de admisibilitate și de îndepărtare din funcțiunii. Aceste salutare dispozițiuni însă se nesocotesc și unele administrațiuni publice, și în deosebi administrațiunile comunale, sunt împănate de funcționari condamnați cu pedepse infamante.

Legile de admisibilitate și de îndepărtare din funcțiuni, cari cercuesc puterea capilor diferitelor administrațiuni și sunt dar oare-cum făcute în contra lor nu aũ valoare de cît întru cît să crează o putere capabilă de a le impune aplicațiunea acelor legi, de a ocroti pe funcționarii destituiți fără păzirea formelor legale și de a sfărîma nimirile făcute cu disprețul legii.

Creațiunea unui tribunal administrativ are astfel menirea de a face o realitate din acea aspirațiune, în deobște simțită, că administrațiunea să se facă cu adevărat în numele legii.

Ast-fel, între sistemul actual al tutelei administrative arbitrare și lipsa oricărei tutele, ca în sistemul descentralizării absolute, luăm o pozițiune intermediară, preconizînd sistemul tutelei judecătorești.

Actualul sistem nu se mai poate susține.

Sistemul descentralizării absolute, excelent în

teorie, înfățișează, în practică, la noi, oare-cari neajunsuri.

În adevăr, pe cîtă vreme, din cauza ingerințelor electorale, corpurile electivă reflectă tot voiața puterii centrale, pe atîta vreme a tot-puterănia consiliilor comunale și județene va reprezintă tot tirania guvernamentală, însă lipsită de francheță și cu atît mai arbitrară cu cît ar fi mai învăluită.

Un sistem administrativ îngrădit cu garanții judecătorești, ar fi acela care, cît pentru azi, ne-ar da cele mai mulțumitoare rezultate și care ne-ar îndruma tot-odată, prin întărirea spiritului de legalitate, spre un regim care ne-ar permite cu vremea să ne folosim de bine-facerile adevăratei descentralizări.

30 DE ANI DE POLITICĂ LIBERALĂ

Articolele ce urmează aci sunt documentarea tezei istorice dezvoltată în prima parte a acestei broșuri sub titlul *O epocă de coborîre.*

I

Cea d'a treia cîrmuire a partidului liberal de la 1866 în coace, se rezumă, din punctul de vedere al politicei externe, în *Scuzele de la Iași, Nota austro-rusă, Decorarea lui Ieszenszky.*

Pentru bunul renume al acestei țări este de nădăjduit că guvernul Sturdza va plăti cu căderea această politică umilită.

Dar atîtea înjosiri sunt, sperăm, menite a avea urmări mai grele de cît simplul incident al schimbării unui guvern. Ele vor fi o povară care va apăsa ani îndelungați asupra întregului partid liberal.

Cînd, pentru a treia oară, aceeași politică nefastă a liberalilor produce identic aceleași roade, nu mai poate fi îndoială că apucăturilor acestui partid datorim știrbirea teritoriului, jertfirea intereselor noastre și umilirea țării.

Intocmind aluatul de politicieni ce prin politică se ridică la avere, liberalii sunt capabili de

orî-ce faptă păgubitoare țării, spre a pune mina pe buget și a-și potoli nesățul.

Fiind dată lipsa lor de scrupul, în alegerea mijloacelor d'a parveni, ei aū o aplecare deosebită spre exploatarea cestiunilor externe.

În adevăr, de unde politica internă le oferă numai o cale de a veni la putere, politica externă le oferă două căi.

Dacă nu se pot impune prin smintirea maseilor populare, amăgite de declamațiunile lor patriotice, atunci ei se bizue că vor fi aduși prin altă cale, din care nu e exclusă chiar presiunea externă, acreditînd acest axiom: *E mai bine pentru Rege, în vremurile turburate, să aibă pe liberali la guvern de cît în opoziție.*

Acesta a fost vecinic cugetul partidului liberal și vecinic el a servit această politică prin mijloacele cele mai violente. Nu e cestiune externă care să nu fi devenit temă de propagandă demagogică, de agitațiune de stradă și de scandal pentru elementele catilinare ce alcătuesc partidul liberal. Și nu este cestiune pe care, apoi, să nu o fi jertfit în schimbul puterii.

Roadele acestei politice voim să le arătăm aci.

Liberalii inaugurează domnia Regelui Carol prin organizarea pe teritoriul nostru a *bandelor bulgare* și prin scandalurile ce aū însoțit așa zisa luare a *Transilvaniei*.

Apoi, liberalii vin, pentru prima oară, la cîrmă și se mențin la putere prin **concesiunea Strusberg**.

Nici un partid nu consimțea să dea acea concesiune oneroasă, prin care kilometrul de drum de fier era plătit 270 mii lei, unui aventurier ca Strusberg, care își isprăvi cariera în închisoarea de la Moscova.

Brătianu însă se învoește cu Strusberg, pe care îl pune sub tutela jidanului Ambron, numit comisar al guvernului român. Sfirșitul acestei scandaloase afaceri e cunoscut: cînd Strusberg declară într-o bună zi că nu mai poate continua lucrările, se constată că Ambron vînduse toate efectele Statului Român ce-i fusese incredințate spre păstrare.

Iată prima operă căreia se devotează Ion Brătianu și partidul liberal.

Iată acum și mijloacele demagogice cu cari ei sprijină politica lor.

În țară, împotrivirea în contra concesiunii Strusberg era mare. Pe atunci țara avea încă voință și corpul electoral, care nu era încă anihilat prin revizuirea de Constituție din 1883, știa să reziste.

La 30 Maiu 1868, Senatul dă un vot de blam guvernului Brătianu.

Atunci intră în scenă bandele.

În capul unor cete de bătăuși, Brătianu se duce la Cameră, unde îi se face ovațiuni; vicepresedintele Camerii, Costa-Foru, e maltratată de

ciomăgași și «națiunea indignată» din tribune face manifestațiuni în favoarea disoluțiunii Senatului.

Prin asemenea mijloace dobîndește Brătianu disolvarea Senatului și concesiunea Strusberg.

Cu toate acestea, el nu se poate menține multă vreme la putere. Trecînd în opoziție, autorul acestor scandaluri are îndrăzneala să-și facă o armă de luptă din afacerea Strusberg. El se pune iar în capul bandelor și, în întrunire publică, acuză pe Domnitor pentru concesiunea drumurilor de fier.

Noua campanie de agitație, dusă fățiș în contra șefului Statului, trebuia, pentru a fi mai primejdioasă, să se altoiască iarăși pe o cestiune exterioară.

Starea Europei era din cele mai turbure; Franța era în ajun de a declara războiul Prusiei, din cauza candidaturii la tronul Spaniei a fratelui Domnitorului nostru; sentimentul de ostilitate al guvernului francez, față de prințul Carol, era așa de dirj, în cît ministrul de externe al Franței, ducele de Gramont, propuse tronul Romîniei lui Vodă-Cuza, care refuză zicînd: «Nu voi consimți nici odată a mă întoarce în Romînia cu sprijinul unei intervențiuni streine».

Politica de răsturnare a Dinastiei este iarăși pusă în lucrare prin mijloacele obicînuite ale partidului liberal.

Pe la sfîrșitul lui Iulie 1870, Franța declară războiul Prusiei și la 8 August se proclamă republica la Ploestî.

Sucesele armatelor prusiene opresc puțin avântul revoluționar din România. Totuși Roșii împing sminteala pînă acolo în cit să-și reinceapă tentativele criminale chiar după victoria de la Sedan.

În seara de 10 Martie 1871, bandele organizate de Roșii năvălesc, sub protecțiunea prefectului de poliție Simeon Mihălescu, asupra sălii Slătineanu, unde colonia germană sărbătorea ziua de naștere a Impăratului Wilhelm și dau cu pietre în reprezentantul Germaniei în București.

Principele Carol e îndemnat la abdicare și existența Statului Român e pusă în primejdie.

Energia și devotamentul lui Lascar Catargiu scapă de peire țara și tronul.

Dar dacă acțiunea partidului conservator a putut înlătura o primejdie momentană, impunitatea și chiar răsplata de cari s'au folosit faptele nepatriotice ale capilor demagogiei au întemeiat o școală ale cărei roade le culegem azi.

II

Guvernul Lascar Catargi, din 11 Martie 1871, venea la putere cu un program de politică externă precis: dobîndirea Independenței pe cale diplomatică.

Această idee era expusă de ziarul *Pressa* încă pe la începutul anului 1871.

Iată ce scria, pe atunci, ziarul conservator:

Noi înțelegem a dobândi independența României pe cale diplomatică.

Noi înțelegem ca independența României să se pună sub scutul unei perfecte neutralități.

Să aibă garanția colectivă a puterilor mari.

Această țintă o urmărește guvernul nostru în modul cel mai stăruitor.

La 1875 el isbutește să încheie cu Austro-Ungharia un tractat de comerț, care constituie o recunoaștere a suveranității noastre. Un alt tractat era negociat cu Germania și aproape dobândit când cade guvernul conservator.

Își poate orî-cine închipui ce foloase am fi căpătat dacă complicațiunile orientale ne-ar fi găsit în 1877 deja independenți.

Față de această politică a guvernului conservator, care e atitudinea partidului liberal?

El e **în contra independenței, în contra regatului**; el se pronunță pentru o **politică turco-flă**.

Iată ce scria *Romînul* la 13 Iunie 1873, cu privire la sprijinul ce ne dadeau Germania și Austria ca să ajungem la independență:

«Austro-Germania, neputînd dobîndi aservirea noastră desființîndu-ne autonomia speră astă-zî a ajunge la același rezultat sustrăgîndu-ne de sub garanția marilor puteri europene și mai cu seamă de sub apărarea obligatorie a Turciei. Iată ce însemnează astă-zî **Independența**».

Iată însă ce mai scria *Romînul*:

«Autonomia noastră e garantată prin tractatul

de la Paris și bine face Turcia de a nu voi să ne declare independenței și să ne conserve ast-fel autonomia noastră».

Cit pentru ideia Regatului care, încă pe atunci era pusă pe tapet, ea era luată în batjocură de Orășanu într-o piesă satirică intitulată **Regat cu apă rece**. «Romînul» taxa acestei veleități d'a proclama regalitatea: **gărgăunii de Regat**.

Aceasta e politica mizerabilă pe care cutează să o susție partidul liberal trei ani abia după isprăvile de la 1871, cari, — de ar fi reușit — ar fi șters pînă și numele de Romînie de pe harta Europei.

Acum, prin ce mijloace susține el politica sa nepatriotică?

În afară, prin sprijinul dat Turciei; în lăuntru, prin vechiul sistem de agitațiune și de scandal.

La ori-ce incident ce se naștea între guvernul otoman, Turcia căpăta sprijinul Roșiilor.

Raporturile dintre opoziția liberală și Poartă erau constante. Mazar Pașa era trimis mereu în misiune la Constantinopol.

În 1874 se naște un conflict între Romînia și Turcia. Autoritățile turcești arestase niște supuși romîni. Pe lingă aceasta, guvernul otoman pretindea că hotăririle tribunalelor noastre, întru cit suntem vasali, pot fi revizuite de Curțile turcești. Guvernul romin adresează Porții un protest din cele mai energice.

Iată, în aceste împrejurări, ce atitudine ia ziarul *Romînul* în numărul de la 25 Octombrie 1874:

«Turcia nu mai cugetă la litera și la spiritul tractatelor noastre cu dinsa, ci caută numai a întrebuința cele mai extreme represalii, spre a-și răzbuna de nesocotita și nesănătoasa larmă ce se face cu independența absolută, adică cu ruperea legăturilor noastre actuale cu Turcia».

Această incalificabilă atitudine în afară, era sprijinită în lăuntru prin tradiționalul sistem al bătăușilor, al demonstrațiunilor populare și al scandalurilor de stradă.

Panglicarul ce poartă numele de Ion Brătianu declama în întruniri publice gălăgioase în contra Austriei pe tema convențiunei comerciale.

Guvernul conservator era acuzat de liberalii turcofilii că aruncă «România sîngerindă la picioarele contelui Andrassy».

Bine înțeles că, — ca în tot-d'a-una — în schimbul puterii și a decorațiunei Coroana de fier care-i conferea titlul de Baron, Brătianu a ratificat, apoi cu iscălitura sa, acea convențiune.

Prin umare, vecinic aceeași politică mlădioasă la putere, desmintînd aceeași politică apelpisită din opoziție, vecinic aceeași lipsă de patriotism, aceleași scandaluri, aceleași umilințe.

Scandalurile din Cestiunea Națională nu sunt ceva nou. Ele sunt urmarea aceluiasi sistem care s'a dezvelit în afacerea Strusberg, în afacerea de la sala Slătineanu, în cestiunea Independenței și în cele altele de cari avem să ne ocupăm.

III

Veniți la putere în Martie 1876, liberalii rămân statornicii asupra unui singur punct, anume: urmarea politicii lor turco-file.

Orice idee de emancipațiune era calificată atunci în *Românul* de «peirea României», «suprema trădare», «violare a integrității imperiului otoman».

Sălbaticii în 1876, ca și în 1895, și călăuziții numai de gindul d'a distruge tot ce au făcut adversarii lor, ei dau năvală chiar și în ministerul de război.

În ajunul războiului, ei suspendă recrutarea anului 1876, ei reduc bugetul ministerului de război cu un milion, ei desființază școala de cavalerie și școala cadrelor de dorobanți, ei depun un proiect de lege pentru desființarea armatei permanente, ei votează o lege pentru vânzarea la mezat a efectelor militare cumpărate de generalul Florescu.

D. Sturdza declară, în Senat, că tunurile cumpărate de conservatori vor rugini fără folos.

Cu toate acestea, când citi-va ani în urmă, amintirea acestor fapte începu a se slăbi, liberalii scoaseră la ivială legenda marilor lor prevederi cu privire la participarea noastră la război.

Dar nu numai atunci, ci chiar când războiul între Rusia și Turcia era declarat, liberalii protestați cu cea mai mare energie cum că le-ar trece măcar prin minte de a participa la război.

În Aprilie 1877, în cursul discuțiunei convențiunei ruso-romîne, d. ministru de externe, răspunzînd d-lui Carp, declară în Senat:

«Dar onorabilul d. Carp, zice că vrem să trecem peste Dunăre. Dacă în adevăr s'ar vedea un singur cuvînt prin care s'ar împinge țara de a nu rămînea în hotarele ei și de a se încerca să periculeze ceea-ce are, atunci onorabilul d. Carp ar avea dreptate să vie, să ne acuze că am aruncat țara în eventualități primejdioase».

De o dată, însă, se întîmplă o subită schimbare de front.

Surprinși de evenimente, Roșii se aruncă în brațele Rusiei. Din turcofilii fără măsură, ei devin rusofili la excés.

Adevărații aventurierii politici, capabili de a juca soarta țării pe o singură cartă, ei se azvîrlă în aventuri fără nici o garanție.

Pînă într'o vreme, pe cînd făceau politică turcofilă, liberalii găseau singura garanție a existenței noastre în suzeranitatea Turciei, și batjocoreașu aspirațiunile către independență și către regat. Prin organul lor *Romînul* ei făceau următoarea declarațiune:

In Europa nu mai e un secret pentru nimeni că Principele Carol are veleități de glorie militară, de mărire politică, și că în aceste veleități Basarabia ar fi sacrificată în schimbul altor prețioase avantagii... Se înțelege, ce sorginte de reardicare ni s'a redat prin Basarabia, ce bine imens, este pentru noi această Basarabie. Basarabia este cheia

propășirii și puterii României. Ce este aspirațiunea de a ne emancipa de darul anual ce facem Turciei; ce sunt vanitoasele preocupări ca șeful Statului să se intituleze prin imitațiune străină Majestatea Sa Regele, în loc de a-l numi pe românește Măria Sa Vodă, ce sunt acestea! Desertăciune — pe lângă marea aspirațiune de a păstra Basarabia!>

Ei bine, aceiași oameni se aruncă în brațele Rusiei și, din prima zi, sacrifică Basarabia.

Ajuns la putere, Brătianu de îndată ce dă ochi cu principele Gorciakoff, la Livadia, se învoiește cu ideia retrocedării Basarabiei.

Este un lucru care, azi, nu se mai poate tăgădui, că înainte chiar de convenția de la 4 Aprilie 1877 și înainte de trecerea armatelor rusești prin România, Brătianu știa că Basarabia va fi luată.

Înainte de trecerea armatelor noastre peste Dunăre, cabinetele europene erau informate că Rusia voește a relua Basarabia.

Aceasta era cuprinsă în mod formal în actele emise de lordul Derby, în ședința parlamentului englez de la 18 Iunie 1877.

La 23 Iunie (5 Iulie) d. Iancu Balaceanu, agentul nostru la Viena, telegrafiază: *«Cabinetul sfătuiește pe Români să nu treacă Dunărea, căci Rusia plănuiește a da României o parte din Dobrogea și în schimb de a-și anexa o parte din Basarabia».*

Cu cite-va zile înainte, prințul Gorciakoff de

clarase, la Ploești, lui Mihail Kogălniceanu, pe atunci ministru de externe, *cum că e înțeles cu Brătianu asupra cestiuneii retrocedării Basarabiei.*

Când pe urmă Brătianu se prefăcu că nu știe despre retrocedarea Basarabiei, guvernul rusesc îi dete un comunicat, prin organul său *le Nord*, care, în numărul de la 27 Februarie 1878, cuprindea următoarele :

«*Cererea retrocedării Basarabiei era cunoscută miniștrilor romîni înainte chiar de trecerea armatei romîne peste Dunăre.*»

Vom sfîrși aceste citațiuni prin un extract dintr'un foarte însemnat discurs al lui M. Kogălniceanu, discurs foarte puțin cunoscut, dar pe care l'am găsit reprodus *in extenso*, după notele stenografice corectate de Kogălniceanu, în colecția ziarului *Națiunea*, organul lui Dim. Brătianu și Kogălniceanu. Acest document are o deosebită însemnătate, pentru că cuvîntul lui Kogălniceanu nu poate fi pus la îndoială de liberali și fiind că în vremea despre care Kogălniceanu vorbește, el era ministrul de externe al liberalilor.

Iată ce zicea Kogălniceanu în întrunirea ținută la 8 Noembre 1885 (discursul e reprodus în *Națiunea* de la 14 Moembre):

«*Am fost ministru în timpul războiului și mă mărturisesc că numai Dumnezeuul părinților noștri, că numai singele soldaților noștri au putut să ne scape din încurcăturile și precipițiul în care ne aruncase politica nechibzuită a lui Ion Brătianu.*

«*Domnilor, și copii știu astăzi că Basarabia,*

cu mult înaintea declarării războiului turco-rusesc, era hotărît să fie luată, aceasta încă de la înțelegerea de la Reichstadt. Aceasta, d. Ion Brătianu a trebuit s'o știe de la ducerea sa la Livadia. Apoi principele Bismarck, și direct în timpul războiului și înainte prin reprezentantul său Alvensleben nu-i a spus-o că Basarabia era dată?..

«Ion Brătianu a ascuns toate acestea națiunii sale. Ba încă mai mult când în ședință secretă l'a întrebat un deputat: ce știe despre Basarabia când eu spuneam, că bine informat, că Basarabia era dată încă de la Reichstadt, d-sa a răspuns: **«Nu împărtășesc părerile pesimiste ale colegului meu»** și continuă: **«când așî ști că Basarabia se pierde, eu un moment nu așî mai sta pe aceste bănci»**.

Toate aceste fapte pe cari nu știm cum le-am putea califica alt-fel de cît cu cuvîntul de trădare, nu sunt însă nimic alături de cele ce le-au urmat.

IV

Înainte de Aprilie 1877, I. Brătianu știa despre hotărîrea guvernului rusesc de a ne lua Basarabia.

Cîtă grijă, cîtă turburare trebuia să cuprindă inima orî-cărui om cîtu-și de puțin iubitor de țară, în asemenea împrejurări!

Cîtă ușurință, din potrivă, cîtă neprevvedere,

cîtă lipsă de patriotizm, cîtă fățarnicie a arătat
acel om.

Hotărîrea Rușilor de a lua Basarabia era cunoscută, și totuși guvernul iscălește convenția de la 4 Aprilie, pentru trecerea armatelor rusești, convenție în care se introduce un articol echivoc, care a fost interpretat, în așa mod, în cît s'a legitimat luarea Basarabiei.

Dar, în fine, trecem peste această împrejurare.

După ce armatele rusești trec în România, după ce ele trec Dunărea, după ce ele sunt înfrînte înaintea Plevnei, o situație nouă se creiază.

Rușii, «zdrobiți» de Turci, — aceasta e chiar expresia marelui duce Nicolae — ne cer să trecem Dunărea și să cooperăm cu dinșii la război.

Chiar de nu s'ar fi știut de pierderea Basarabiei, era cu putință ca să intrăm în război alături de Ruși, fără să specificăm condițiunile participării noastre, fără să prevedem avantajile izbîndeii viitoare?

Dar se cunoștea gîndul Țarului cu privire la Basarabia și totuși participăm la război, scăpăm armata rusească, mulțumindu-ne drept orîce foloase, cu stipulațiunile cuprinse în convenția de la 4 Aprilie, care era *privitoare la libera trecere a armatelor rusești prin România.*

Regele, în memoriile sale, (vol. III p. 212 din ediția germană) scrie în această privință la 19 Iulie :

«Brătianu, care se află pe lingă prinț, este de părere că e momentul de a veni cu *francheză* în

ajutorul Rușilor, ori-unde și ori-cit e cu putință, căci alt-fel ei pot fi respinși peste Dunăre și România să devină teatrul războiului.

«Prințul Carol ezită însă de a fi ast-fel atras în acțiune împreună cu întrecaga sa armată, **fără nici o garanție** obținută prin convențiune, și de aceea nu poate împărtăși în totul părerea ministrului său.

«Acesta susține, pe de altă parte, că prin o nouă convențiune ce s'ar încheia acum cu Rusia, s'ar anula necesarmente convențiunea anterioară de la 4 (16) Aprilie, și, împreună cu aceasta, **garanțiile și avantajile politice obținute print'r'insa.**

Pe atunci C. A. Rosetti răspundea celor ce sfătuiau să se stipuleze, prin tractat, avantajele cooperățiunei noastre la război, că nu e nevoie să cerem **garanție, zăpis** orî **emanet**, și că trebuie să ne încredem în mărinimia Impăratului.

Din partea unor oameni, cari n'ar fi cunoscut hotărîrea Rusiei, d'a lua Basarabia, o atare politică n'ar putea fi privită de cit ca o negliobie fără pereche. Din partea însă a aceloră ce știau că Basarabia ni se va lua, asemenea atitudine constituie o adevărată trădare a intereselor țării.

Am expus pînă aci faptele privitoare la pierderea Basarabiei; să arătăm acum atitudinea demagogilor noștri în aceste triste împrejurări.

Se va vedea că, în tocmăi ca în afacerea Strusberg, în afacerea convenției cu Austro-Ungaria,

în Cestiunea Națională de azi, se utilizează aceleași proceduri demagogice, cari trag după ele aceleași roade funeste pentru țară.

Cînd se află că Basarabia e pierdută, Brătianu, pentru a se pune la adăpostul curentului de exasperație din țară și să păstreze puterea, are cu-tezanța să afirme că nu știa nimic despre intențiunile Rusiei și pornește o campanie nebună în contra imperiului vecin.

Fiind dat că nu putea scăpa Basarabia, nu-i rămînea de cît să obție în schimb foloase cît mai întinse. Rusia oferea, pe prețul tăcerii noastre, Dobrogea pînă la Varna și Silistra și ne făgăduia și Vidinul. Dar pierderea Basarabiei ar fi atras căderea cabinetului Brătianu.

Pierderea puterii era singura temere a Roșiilor și d'aceea i-am văzut atunci prefăcîndu-se că luptă pentru păstrarea celor trei județe cerute de Rusia, prin pantahuze acoperite cu iscălituri, cu declamațiuni de stradă, cu insulte în presă la adresa Rusiei. Cu bătaușii și masalagiile lor, pretindeau liberalii că vor recuceri Basarabia.

Acestea se petreceau în țară. Să vedem efectele sistemului demagogic în streinătate.

Pentru apărarea intereselor țării pleacă la Berlin, Brătianu și Kogălniceanu și, în timpul acesta, C. A. Rosetti ia interimul președinției consiliului.

Faptul că se desemnase Brătianu ca plenipotențiar al Romîniei și mai ales că C. A. Rosetti fusese însărcinat, în acele împrejurări, cu preșe-

dinția consiliului, produse în Europa o impresiune dezastruoasă.

«N'am găsit un amic care să ne sprijine la Congresul de la Berlin; toată Europa ne-a părăsit!», exclamă Brătianu, întorcându-se în țară.

Această pățanie să ne servească măcar pe viitor pentru a nu mai îngădui acea politică demagogică de provocațiune, atunci cînd nu e tîritoare.

La Berlin, am găsit negreșit pe Ruși nu numai protivnici, dar încă exasperați în contra noastră.

Austria era reprezentată la Congres prin Contele Andrassy, care fusese insultat de Brătianu în timpul manifestațiunilor de stradă din 1876.

Cît pentru principele Bismarck, el arăta plenipotențiarilor noștri o ostilitate vădită, care se manifesta chiar în mod public în presa oficioasă germană.

Faptul că Brătianu fusese desemnat ca plenipotențiar al Romîniei, și că C. A. Rosetti fusese însărcinat cu președinția consiliului, zece zile abia după atentatul socialistului Nobiling în contra Impăratului Wilhelm, exasperase spiritele din Germania în contra noastră.

La 7 Iulie 1878, *Norddeutsche Allgemeine Zeitung*, organul prințului de Bismarck, seria :

«După cum se vede, radicalismul politic din București joacă un joc periculos, cu atît mai periculos, cu cît politica externă a Romîniei, condusă de dinsul, nu i-a cîștigat nicăieri amici».

Ziarul englez *Daily Telegraph* publică următoarea depeșă din Berlin cu data de 9 Iunie 1878 :

«Știrea că C. A. Rosetti a fost numit președinte al consiliului de miniștri în România, a deșteptat aci sentimente cu totul defavorabile României și prințului Carol. D. Rosetti e un democrat-socialist și urcarea sa la cele mai înalte funcțiuni ale Statului de către un membru al casei Hohenzollern, atunci cînd capul acelei case zace rănit de mina unui asasin democrat-socialist, atîtă în toți germanii lealî indignare și dezgust. Această numire e de rău augur pentru realizarea nădejdiilor ce România întemeiază pe viitorul Congres».

Atitudinea ostilă a Germaniei în contra plenipotențiarilor noștri nu s'a desmintit un moment pînă la sfîrșitul congresului. Ca dovadă, mai reproducem următoarele extracte din oficioasa *Norddeutsche Allgemeine Zeitung* din 13 Iulie 1878 :

«Schimbarea mare ce s'a produs în spiritul cercurilor guvernamentale din România de cînd cu întoarcerea d-lor Brătianu și Kogălniceanu de la Berlin, dovedește încă o dată că marafeturile artificiale bazate numai pe dorințele și interesele unui singur partid, nu aũ nici trãinicie nici durată și că indignarea guvernului actual asupra stipulațiunilor de la San-Stefano nu a fost de cit artificială».

Și articolul se încheie cu următoarea observațiune :

«Radicali din România sunt tot aceia cari amenință ordinea și siguranța în celelalte State din Europa».

Precum se vede, în aceste tragice evenimente s'aun dat încă o dată pe față toate însușirile demagogilor noștri : pe de o parte învoirea la toate pretențiunile străinilor, care de astă dată a mers pînă la trădare, pe de altă parte deslănțuirea patimelor demagogice cu cari se înșală țara și ni se înstreinează simpatiile Europei.

V

După înstreinarea Basarabiei de către liberali, în 1878, guvernul lui Ion Brătianu a mai fost pus la încercare, în timpul cîrmuirii sale ce se sfîrșește la 1888, asupra trei cestiuni externe de căpetenie : *Drepturile Evreilor, Cestiunea Dunării și Convenția consulară cu Germania.*

În cîte-sî trele cestiunile, țara a avut mai puțin să lupte în contra pretențiunilor puterilor străine de cît în contra concesiunilor deja făcute de guvernul român.

În cîte-sî trele cestiunile, guvernul român acordase de la început tot ce i se ceruse și țara n'a fost ferită de o sumă de nenorociri, de cît mulțumită împotrivirei opozițiunei conservatoare.

Întru cît privește cestiunea izraelită, trebuie să amintim mai întîiu că liberalii, pentru a-și jus-

tifica titulatura de *naționali* pe lângă aceea de *liberali*, au făcut vecinic paradă de antisemitism.

Pe cită vreme declamațiunile lor patriotice nu-i expuneaū să piarză puterea, liberalii, mai ales în opoziție, erau neîntrecuți în manifestațiunile anti-evreiești.

Cînd însă, grație nedibăciei diplomației lor, victoriile noastre pe cîmpul de războiū fură răsplătite cu pierderea Basarabiei și cu cererea de împămîntenire a Evreilor, liberalii de la început se învoiră la concedarea drepturilor Evreilor.

Spre amintire, reproducem aci proiectul primitiv al guvernului liberal :

Prin aplicarea art. 7, sunt primiți a se bucura îndată de drepturile civile și politice, israeliții cari sunt născuți și crescuți în România;

au îndeplinit obligațiile legei militare și au slujit sub drapel;

au obținut în România diploma de bacalaureat sau cinci clase gimnaziale;

au făcut donațiuni Statului sau stabilimentelor publice;

au publicat opere în limba romînească; posedă stabilimente importante de comerciū și industrie.

Dacă acest proiect de lege, prin care să împămînteneau toți cei ce întruneau fie numai una din aceste condițiuni, ar fi trecut, aproape nici un izraelit n'ar fi rămas neîmpămîntenit.

Trebue să amintim că pentru a obține votarea acestui proiect de lege, Brătianu a mers pînă a

amenința în ședință secretă, pe deputații și senatori, cu ocupațiunea streină.

Mulțumită însă energiei partidului conservator, care nu s'a lăsat a fi intimidat de aceste amenințări, și grație dispozițiunii Constituțiunii noastre care cere ca ori-ce modificare a ei să intru-nească cel puțin $\frac{1}{3}$ a Camerii și a Senatului, guvernul liberal n'a putut zmulge votul de care avea nevoie.

Țara a scăpat de încetățenirea Evreilor în masă, grație luptei susținută în țară de conservatori și grație acțiunii în afară a lui Vasile Boerescu.

Pentru a scăpa din încurcătura în care intrase, Ion Brătianu făcu apel la fostul ministru conservator Boerescu, acela care fusese acuzat de același Brătianu de trădare cu prilejul încheierii convențiunii comerciale cu Austro-Ungaria.

Boerescu întreprinde o călătorie pe la toate cabinetele europene, spre a obține ca ele să renunțe la angajamentele luate față de ele de către Ioan Brătianu prin ministrul său de externe d. Sturdza.

Pretutindenii Boerescu întâmpina greutăți mult atit din cauza cestiunii în sine, cit din cauza angajamentelor luate de guvernul român.

Din Paris, V. Boerescu scrie lui Ion Brătianu, cu data de 29 August 1879, spre a-i raporta o convorbire ce avusese cu d. Waddington :

«Ne-am înțeles, zice d. Waddington, cu d. Sturdza asupra categoriilor.

„Este greu acum de a părăsi sistemul“.

Intr'o altă scrisoare V. Boerescu relatează următoarea convorbire avută cu comitele Andrassy:

«Toate bune, îmi replică comitele, dar categoriile au fost primite de d. Sturdza. Iată ce mi se scrie din Berlin, Paris și Londra. De ce nu vă țineți de angajament?»

Ceea-ce s'a petrecut cu chestiunea izraelită, se reproduce identic, peste un an, în chestiunea Dunării.

Cînd țara află despre afacerea Dunării, chestiunea era deja compromisă: guvernul Brătianu cedase tot ce îi se ceruse.

În adevăr, se declarase, în scris, Contelui Haymerle, ministrul de externe al Austriei, că România primește a se trata chestiunea Dunării pe trei baze: înființarea comisiei mixte, participarea Austriei în comisiune, președinția perpetuă a Austriei.

Partidul conservator, sprijinit și de M. Kogălniceanu, iar dă alarma. Existența țării era de astă-dată în joc. Cum zicea Kogălniceanu: «Fără Basarabia, România încă poate să trăiască. Nu poate însă fără Dunăre».

Curentul se ridică atît de uriaș în contra guvernului, în cît acesta e nevoit încă o dată să dea înapoi.

Rezistența noastră triumfă. Guvernul făcu încă o dată apel la un conservator, la d. Carp, ca să-l scape.

Și de astă-dată, dificultățile pe cari le întimpinăm răsar mai puțin din cestiunea în sine, cit din angajamentele luate de guvern.

Într'o cuvintare rostită la 25 Martie 1883, M. Kogălniceanu ne destăinuie împotrivirile ce pretutindenți întimpina, pe cînd era ministru la Paris, de cite ori cerea sprijin în cestiunea Dunării :

« Ori unde mă duceam, ori la ce ușă băteam, mi se răspundea : aceasta este opiniunea d-tale personală ; concedăm chiar că așa ar trebui să fie ; dar noi tratăm cu guvernul d-tale și guvernul d-tale a consimțit la cererile Austriei ».

În 1886, țara se găsește iarăși înaintea unui fapt îndeplinit, prin iscălirea convențiunei consulare cu Germania.

Prin această convențiune, se sustrag cetățenii romîni de la instanțele judecătorești ale țării, spre a-i face justițiabili ai tribunalelor, consulilor și chiar împiegașilor consulatelor streine ; se hotărăște că, în privința imobilelor ce se vor găsi în succesiunea unui supus german, se aplică legile germane și se înlătură ast-fel dispozițiunile art. 7 din Constituție.

Din norocire și această primejdie a putut fi înlăturată : convenția consulară a fost retrasă, grație energicei împotriviri a țării.

Dacă dar, înainte de a ne ocupa de ultima fază a politicii liberale, care privește Cestiunea Națională, recapitulăm faptele liberalilor de 30 de ani încoace, suntem îndreptățiți a spune că — de nu în-

tîmpinau împotrivire—liberalii ar fi adus țara în această situație :

O Romînie, cu teritorul știrbit prin deslipirea Basarabiei; fără viitor și fără însemnătate europeană prin pierderea Dunării; lipsită, în aceste hotare restrînse, de suveranitatea ei prin convențiunii consulare ca cea cu Germania; transformată într'o adevărată Palestină prin incetățenirea Evreilor și prin imigrațiunea evreiască pe care ar fi determinat'o împămîntenirea în masă a Izraeliților.

Acum putem aborda Cestiunea Națională, care ni se înfățișează ca urmarea unei politici oarecum tradițională la liberali.

Aci, ca și în toate cestiunile ce au fost cheamați liberalii să rezolve, constatăm aceleași umilinte la putere, succedînd acelorași scandaluri și provocațiuni în opoziție.

Această politică, menită a asigura numai perpetuarea demagogiei colectiviste la cîrmă, se traduce pentru țară prin concesiuni, umilinte și înstreinarea simpatiilor Europei.

VI

Procesul de înaltă trădare, intentat în 1893 de guvernul regal ungar comitetului partidului național romîn din Transilvania și Ungaria, pentru ducerea Memorandului la Viena, și condamnarea la temniță a membrilor comitetului, ascuțise pînă la ultimul grad conflictul romîno-maghiar.

Valurile amărăciunii și iritării ce cuprinseseră pe Românii de peste munți trecuseră Carpații și mișcău adinec pe Românii din Regatul României.

Situațiunea ce rezulta din aceasta, era foarte grea și foarte delicată, căci trebuia să împăcate supreme interese naționale și de Stat, cu îndatoririle internaționale și cu mari interese europene.

Guvernul conservator, prezidat de d. Lascăr Catargiu și avind pe neuitatul Lahovari la departamentul afacerilor străine, a știut să domineze aceste împrejurări extrem de gingașe. România a eșit cu cinste din greaua situațiune ce i se înfățișa. Intre altele dobândirăm ca membrii comitetului național de peste munți să fie grațiați de M. S. Împăratul-Rege.

În ce privește soarta Românilor din Transilvania și Ungaria, se pusese în perspectivă oare-cari îmbunătățiri *pentru cari avem probe ce la un moment dat vor fi scoase la lumină.*

Ce făcea partidul liberal-național în această vreme de grea cumpănă?

Toceamă fiind-că erau în joc interese mari, tocmai pentru că Cestiunea Națională forma punctul cel mai gingaș al unei situațiuni periculoase, partidul liberal, credincios politicii sale, se arunca lacom asupra acestei chestiuni și o exploată la chipul cel mai demagogic.

După o campanie din cele mai inflăcărâte în presă, d. Sturdza șeful partidului liberal luând cuvîntul în ședința Senatului de la 27 Noiembrie 1893 cu prilejul discuțiunii răspunsului la Mesagiul Tro-

nului, ceru guvernului să intervie în conflictul românomaghiar spre a obține realizarea programului național român, afară de un singur punct, autonomia Transilvaniei, asupra căruia a făcut oarecări rezerve.

Nici obiecțiunea ministrului de externe Lahovari că o asemenea intervenție e imposibilă, căci ar echivala cu o declarație de război, nici pro-rocia — împlinită astăzi! — a aceluiași ministru că d. Sturdza va fi silit la putere să ceară umilite scuze pentru purtarea sa în opoziție, n'au putut opri partidul liberal pe calea pe care pornise.

Agitațiunea a fost dusă pe stradă; s'au făcut manifestațiunile cele mai zgomotoase; s'a călcat, în Maiu 1894, un steag unguresc la Tei; s'a împins mulțimea să atace ospelul Legațiunii austro-ungare, în cît pentru ocrotirea lui a fost nevoie de trupe; (am văzut noi însire pe contele Goluchowsky, atunci ministru la București și acum ministru de externe al Austro-Ungariei, făcîndu-și loc printre jandarmi ca să poată intra acasă); s'au ademenit studenții Romîni din Austro-Ungaria, veniți în 1894 la Congresul studentesc de la Constanța, să manifesteze contra Ungariei înaintea statuiei lui Mihaiu-Viteazul, act nebunesc, care ar fi dat loc la grave complicațiuni dacă n'ar fi fost împiedicat la timp.

După toate acestea partidul liberal convocă la 25. Septembrie 1894 o mare întrunire publică la Orfeu și șeful partidului, d-l Dumitru Sturdza, rosti un fulgerător discurs, în care susținea că

un pericol mai mare de cît dinspre Rusia și mai iminent amenință Regatul român dinspre Austro-Ungaria, că nu mai e posibil guvern în România care să nu intervie pentru realizarea programului Romînilor de peste Carpați și că partidul național-liberal nu rîvnește puterea și nu va veni la cîrmă de cît cu această condițiune.

In acelaș timp, d. Sturdza făcea odioasă înaintea publicului nostru tripla alianță, denunțînd că la umbra ei Ungurii apasă pe Romîni spre a-i maghiariza. Iar două luni mai tîrziu, în ședința Senatului de la 9 Decembrie 1894, d. Sturdza cerea din nou guvernului conservator să intervie în Ungaria pentru realizarea programului național român și-l acuza violent pentru că nu face aceasta.

In ultima-i perioadă de opozițiune deci, partidul liberal s'a aruncat cu toată furia asupra politicei externe a Romîniei, exploatînd-o ca și în trecut. Fiînd chestiunea națională pe tapet, partidul a pus mîna pe dînsa și a făcut cele mai demagogice făgăduieli și anume: *că va înlătura pericolul mare și iminent ce ne amenința dinspre Austro-Ungaria, intervenind în favoarea Romînilor de peste munți și obținînd realizarea programului lor afară de punctul autonomiei Transilvaniei.*

Imprejurările au făcut ca partidul liberal să nu mai stea mult în opozițiune; un an după ce făcuse solemn aceste declarațiuni, el a fost chemat la guvern.

Ce s'a întîmplat de atunci? Ce a făcut partidul liberal, în politica externă, de cînd e la putere?

Acum, ca și altă dată, partidul liberal a renegat ideile sale din opozițiune, a cerut scuze, s'a umilit pe sine umilind și țara, și a distrus munca de trei-zeci de ani a fraților noștri de peste munți.

VII

Îndoita fusese acțiunea partidului liberal în opozițiune: pe de o parte el aprinsese speranțele Românilor de peste munți, făcându-i să creadă într'o intervențiune a Statului român; pe de altă parte iritase pe Austro-Ungaria, amenințînd-o cu această intervențiune.

Venind la putere, partidul a săvîrșit un îndoit șir de fapte ca să amnistieze atitudinea sa nesocotită din opoziție.

În ce privește pe Romîni, guvernul liberal a dezbinat partidul național de peste munți, prin intrigă pe cari le-a dezvăluit d. Aurel Popovici, membru al comitetului național, în «Tribuna», organ oficial al partidului român de peste munți, (lunile Februarie și Martie 1896), iar în țară a încercat să omoare Liga, făcînd-o să servească la distrugerea chestiunii naționale, cum au dovedit-o dezbaterile congresului de la 12 și 13 Maiu 1896, dezbateri ce s'au terminat printr'un vot de blam, dat de membrii Ligei din toată țara comitetului executiv, care atunci se compunea numai din liberali, și printre cari era și d. Gogu Cantacuzino; și dacă n'a putut-o omori, cel puțin a dezbinat-o, și a dezgustat opiniunea publică de ori-ce acțiune națională.

Nici pînă astăzi nu s'aû vindecat încă urmările apostaziei partidului liberal. Dacă aci în țară sentimentul național, biciuit de ultimele evenimente, a început să se redeștepte, peste Carpați partidul național român e tot dezbinat și paralizat.

În ce privește pe Austro-Ungaria, pe care o amenințase cu o intervențiune în afacerile ei interne, șeful partidului liberal s'a dus la Iași și acolo, în întrunirea publică de la 13 Octombrie (zece zile abia după venirea la putere) spunea: *în special în chestiunea națională situațiunea noastră este clară și netedă. Avem să ne abținem cu toții de la orice act de agitație în afacerile interioare ale Statelor vecine și în special ale monarhiei austro-ungare.*

Și, ca culme, întreg pasagiul din discursul primului ministru privitor la politica externă, i-a fost dictat de ministrul de atunci al Austro-Ungariei în București, contele Welsersheimb. Atît acesta cit și secretarul Legațiunii, d. C. Dumba, aû destăinuit acest lucru, insistînd chiar asupra faptului, pentru ca să se știe bine, de toată lumea, că partidul liberal și d. Sturdza aû fost umiliți. Și nici o dată nu s'a cutezat a se dezminți această destăinuire.

Vrea să zică, nu numai că a făcut scuze d. Sturdza, cum atît de bine i-o proorocise Alexandru Lahovari, dar încă a trebuit să sufere injuria de a i se dicta pînă și forma scuzelor; nici un punct, nici o virgulă n'a avut voie să adauge, acela care

cu un an înainte se răţoia cu intervenţia în afacerile Ungariei.

Demagogi au fost liberalii în tot-d'auna, în afacerea căilor ferate, în afacerea Slătineanu, în chestiunea războiului şi a Basarabiei, în chestiunea evreească. Dar nici o dată demagogia lor n'a fost mai bine demascată ca acum, în Chestiunea Naţională. De la fanfaronada că partidul liberal nu va veni la putere de cît spre a interveni pentru realizarea programului Romînilor de peste munţi, şi pînă la dezbinarea comitetului naţional, paralizarea Ligei şi scuzele de la Iaşi dictate de ministrul austro-ungar la Bucureşti, trecerea a fost aşa de bruscă în cît ticăloşia partidului liberal nu s'a putut ascunde.

Şi lucrurile nu s'au oprit la umilirea publică de la 13 Octombrie.

E ştiut de toată lumea că în ultimele complicaţiuni orientale atitudinea Romîniei a fost din cele mai corecte, aşa cum se cuvine unei ţări care vrea să fie un element de ordine. Nu tot acelaşi lucru se poate spune de alte State din Balcani, cari au profitat de împrejurări spre a îngreua situaţia. Stabilindu-se un acord între Austria şi Rusia asupra chestiunilor orientale pe baza statului-quo, era legitim pînă la un punct ca guvernele din Viena şi Petersburg să dea un avertisment acelor State balcanice, notificîndu-le ferma lor voinţă de a nu se turbura pacea; pentru noi însă un asemenea avertisment era cel puţin de prisos. Totuşi, a primit şi guvernul nostru

o notă identică cu cea trimisă cabinetelor din Sofia și Belgrad. Ei bine, pe cînd guvernul unui Stat vasal ca Bulgaria, deși meritase avertismentul fiind-că dăduse loc la suspiciuni legitime, a găsit totuși mijloc să dea un răspuns demn, pe cînd guvernul micului regat al Serbiei s'a mîrginit să ia verbal act de nota austro-rusă, *guvernul nostru liberal s'a aruncat în pulbere la picioarele celor două cabinete, făcînd zel de slugărnicie.*

Guvernul Principatului vasal al Bulgariei a răspuns cabinetului din Viena și celui din Petersburg *că se va conforma nevoilor celor două mari Puteri* **întru cît o vor permite interesele țării sale.**

Guvernul Serbiei a luat verbal, pur și simplu, act de comunicarea notei.

Guvernul liberal, prin d. D. Sturdza, s'a declarat «satisfăcut» și «fericit» de bobornacul ce pe nedrept s'a dat Romîniei. Despre interesele țării, nici o pomeneală în răspunsul d-lui Sturdza.

A venit apoi vremea ca Regele nostru să întoarcă Impăratului-Rege al Austro-Ungariei vizita de anul trecut. În loc să se facă la Ischl ori la Viena, vizita s'a făcut la Pesta. Dar pe cînd Săveranul nostru, prin înțelepciunea și tactul său, a izbutit să evite tot ce putea fi supăraător pentru sentimentul național, *guvernul partidului liberal a dat acestei vizite un caracter adînc umilitor pentru Romînia și Romîni decorînd pe Iuzenszky, procurorul maghiar din procesul Replicat, conducătorul acțiunii maghiare în contra Romînilor de peste munți.*

Spre a reintra însă în bunele grații ale guvernului unguresc, d. Sturdza nu s'a mărginit aci.

El s'a făcut instrumentul guvernului unguresc spre a distruge așezămintele de cultură din Transilvania.

Așa liceul din Brașov primea de zecimii de ani, o rentă de la guvernul român.

Sturdza agitatorul cestiunei naționale, spre a complace guvernului unguresc taie, el pentru prima oară, subvenția aceasta.

Opinia publică din România și de peste munți rămase însă incremenită când află că concomitent cu refuzul d'a mai plăti subvenția, Sturdza comunicase guvernului unguresc dovezi cum că unele școli din Transilvania primiseră subvenții din timpul guvernului conservator, și că aceste comunicări a servit de temelie guvernului unguresc pentru a amenința, prin un rescript, scolile de peste munți cu închiderea.

Intr'o bună zi, în adevăr, Mitropolitul Miron fu violent apostrofat, la Pesta, de primul ministru Bănffy care îl puse sub ochi chitanțe de sume date unor școli din Transilvania, chitanțe emanînd de la ministerul nostru de instrucțiune publică.

În același timp, în 28. Aprilie 1898 d. Take Ionescu, produse, în cursul unei interpelări făcută în Cameră, două rescripte emanînd una de la ministrul instrucțiunii publice din Pesta d. Wlassics și alta din cabinetul primului ministru ungar și adresate Mitropolitului din Sibiu.

Prin aceste rescripte se amenința Mitropolitul

cu închiderea școalelor sub cuvînt că acele școli primesc subvențiuni de la guvernul român și se afirmă existența subvențiilor pe temeiul comunicărilor făcute de guvernul Sturdza.

Demascat ca delator și ca spion, d. Sturdza se apără zicînd că unul din cele două rescripte nu există și împinse îndrăzneala pînă a afirma că el a fost fabricat de d. Take Ionescu.

Însă la 5 Septembrie *Tribuna* din Sibiu publică următoarea scrisoare a părintelui Voinea, președintele Eforiei școalelor din Brașov, scrisoare care, apărută Duminică 6 Septembrie, în *Epoca* cu data de 7 Septembrie, produse o adevărată consternațiune în spirite.

Iată, pe larg, acea memorabilă scrisoare :

Brașov, 3 (15) Septembrie, 1898

Domnule Redactor,

«Timpul» în No. 192 cu data 3 (15) curent publică o notiță de lămurire prin care spune că cū am dat d-lui Take Ionescu actele mult discutate în chestia școalelor noastre din Brașov. «Gazeta Transilvaniei» apărută chiar acum reproduce în întregime notița «Timpului» și prevăd că și alte ziare de ale noastre vor reproduce-o pentru descoperirea ce o coprinde.

Ast-fel — fără voia mea — chestiunea mult discutată a pretinsului act fals s'a reluat într'o formă care mă pune pe mine în primul plan, și mi impune ast-fel, ca să mă declar și eu, care pînă acum am tăcut. Trebuie să o fac cu alit măi virtos, că un ziar de aici de la noi («Tribuna Poporului» în Nr. 92) m'a numit pur și simplu «fabricant de acte false».

Reputațiunea mea deci nu-mi permite să mă tac și de aceea vă rog să bine-voiți a da loc în coloanele «Tribunei» espunerii întregii chestiuni.

Mărturisesc sincer, că nu bucuos fac aceste destăinuiri, căci o să cauzez multă supărare Mitropolitului meu — carele și așa are destule necazuri pe capul său — dar mă mîngîiî cu aceea, că Excelența Sa sigur va vedea, că eu am trebuit să vorbesc, dacă vreau să nu trec de un om mișel, ceea-ce cred, că nici însuși Es. Sa nu ar dori ca un subaltern al său să treacă de un mișel pe nedrept.

Itată starea faptică a lucrului :

În Marțea Săptămîniî Patimilor, 31 Martie a. c. D-nul Partenie Cosma din Sibiuî mi-a adus la Brașov actul pretins fals din partea Esc. Sale Mitropolitul din Sibiuî cu îndrumarea, ca să caut în archiva Bisericii Sf. Nicolae din Brașov acele documente, ce se coprink în acel act, căci după Paști va veni D-nul Ieszenszky Sándor la Sibiuî în această cestiune și ar vrea să le aibă pe atunci.

Acest act mi s'a predat și s'a citit în prezența D-nilor Valeriî Bologa, dirigentul Filialei Albina, Simion Damian advocat și Petru Nemeș notar public regesc. Actul mi l-a dat mie spre scopul arătat mai sus și îl posed și acum scris în limba maghiară. Necunoscînd eu limba maghiară de cit foarte puțin, l-am rugat pe D-nul director gimnazial Virgil Onițiu să mi-l traducă, ca să pot căuta în archivă documentele referitoare la despăgubirea (rău. botezată subvențiune) ce avea și are Biserica dreptul să o primească de la Statul romîn.

D-nul Ieszenszky Sándor însă a sosit la Sibiuî în 1 Aprilie st. v.; documentele deci nu le-am putut trimete, căci nu le pregătisem, dar am trimes telegrafice unele deslușiri, ce mi se cereau din partea Ex. Sale tot pe cale telegrafică.

În 10 Aprilie am primit ordinațiunea D-lui ministru Wlassics trimisă din partea Venerabilului Consistoriî, Esoriei școlare din Brașov.

Fiînd membru al Sinodului archidieceșan, ce se ține în Duminica Tomî, am luat ambele acte cu mine la Sibiuî, unde le-am consultat cu cei mai marcantî membri al Sinodului.

Din această consultare a urmat, ca eu să consult întreaga afacere cu un avocat distins din România, ca biserica Sf. Nicolae din Braşov să intenteze proces Statului român spre a-şi revendica drepturile, ce le-a avut în secolul trecut, căci de prescrierea acestor drepturi acum nu mai poate fi vorba, îndata ce ele au fost recunoscute în anul 1859 când s'a continuat cu plădirea unei despăgubiri anuale.

Avind biserica Sf. Nicolae în 13 Aprilie a. c., un proces cu Eforia Spitalelor civile din Bucureşti în afacerea pădurii muntelui Sf. Ilie, am reprezentat eu biserica înaintea Tribunalului din Ploieşti.

De aci m'am dus la Bucureşti, să-l consult pe D-nul Take Ionescu în afacerea procesului ce voiam să începem cu Statul român.

În 14 Aprilie am vizitat pe D-nul Take Ionescu la Bucureşti. L-am aflat bolnav şi culcat pe pat. L-am cuprins întreaga situaţiune. L-am citit actul pretins fals; am citat toate documentele (nu numai cele cuprinse în acel act); l-am desfăşurat întreg istoricul apei rău numitel subvenţiuni, şi fiind-că D-sa era bolnav, am scris cu mina mea toate notiţele precum şi două copii, scrise tot de mina mea, de pe ambele acte ministeriale, ca să le studieze şi apoi când va putea să-mi spună părerea D-sa.

Nu l-am dat d-lui Take Ionescu copia de pe acte, ca să le folosească în Camera României, dar nici nu l-am dat, ca să nu le folosească spre alt scop, ca un lucru de în sine înţeles. Dar, eu să fiu sincer, trebuie să mărturisesc, că nu i le-am dat nici sub vre-o discreţiune, căci ştiu bine ce va zice, nici eu nu le-am primit sub discreţiune; deşi se susţine aceasta.

Acum sunt sigur, că Es. Sa Mitropolitul mi-a trimis actul din chestiune sub discreţiune, dar cel ce mi l'a dat mie a uitat să mi-o spună aceasta, şi de-aia eu mai bund, că este aşa, cum susţin eu, cele impuzurate, că actul din chestiune mi s'a predat în fals, a trei săptămâni, ceea-ce nu se face când e vorba de discreţiune.

Eu nu pot să-l reproşez D-lui Take Ionescu nimic din

mic, căci nu i-am zis, că spre alt scop să nu folosească actul, dar trebuie să constat și aceea, că nici nu i-am dat eu vre-o însemnătate deosebită aceluț act. M'a surprins, ba pot zice, că m'a și îngrozit, când am văzut ce însemnătate se dă aceluț act, dar nu în ceea-ce mă privește pe mine, ci în ceea-ce privește pe alții.

Acum, fiind-că am început să vorbesc, voiți vorbi până în capăt. Vreați să se facă lumină deplină, ca să nu mai aibă nimeni curajul, ca cu sofisme să încerce a încurca proveniența actului din cestiune.

Știi, că o să atrag asupra-mi supărări și admonițiuni mai înalte, dar cinstea mea pretuiește mai mult ca supărarea ori și cui.

Actul din cestiune emanează din gremiul (cabinetul) prim-ministrului ungaric și ca să nu mai încapă nici o îndoială despre aceasta — deși cu regret dar n'am ce să fac — public următoarea hirtie a Ex. Sale Mitropolitul Miron Romanul adresată mie. Iată-o :

Parohului bisericeii Sf. Nicolau din Brașov-
Scheii, P. O. D. protopresbitor onorariu
Vasilii Voina

No. 30 Fres.

Preaonorate D-le Protopresbitere !

Domnul Take Ionescu deputat în Camera României a cetit într'una din ședințele din urmă ale acelei Camere, două acte oficiale, unul din gremiul, prim-ministerului reg. ungaric, iar altul de la ministrul reg. ung. de culte și instrucțiune publică, emise ambele la adresa mea, dintre cari cel d'întîiu și s'a comunicat P. O. D-tale prin omul meu de încredere, D-nul Partenie Cosma sub discrețiune, cu puncte de mîncare la adunarea datelor și documentelor privitoare la două moșii, ce le-a avut oare-cînd biserica din Brașov-Scheii, dăruite de principii ai României, iar altul s'a trimis de la cosistoriul de aici sub

9 Aprilie a. c. No. 3270 Scol. la adresa Eforiei școlare din Brașov în afacerea cu subvențiunile școalelor centrale de acolo primite anî de anî de la guvernul Romîniei.

Abia mai poate încăpea îndoială, că ambele aceste acte numai prin o mare indiscrețiune din partea P. O. D-tale a putut să ajungă în mîni incompetente, spre mare compromitere a organelor noastre bisericesti în ceea-ce privește secretele oficiului și mai ales discrețiunea obligată între orî-ce împrejurări; drept aceea cu mare neplăcere mă aflu silit a Te provoca în modul cel mai serios, ca cel mult pînă luni în 11 (23) a curentei să-mi faci în scris mărturisire sinceră: în ce chip a venit de la P. O. D-ta ambele acte din cestiune în mîni incompetente și anume în ale nămitului d. deputat din Camera Romîniei, și ce a fost motivul de a se comite o ast-fel de indiscrețiune compromițătoare pentru administrațiunea noastră bisericească.

Sibiū, 7 (19) Maiu 1898.

Miron Romanul m. p.

Col. Dr. E. C.

Archiepiscop.

La aceste am să mai adaug numai puține.

Nu-mi convine, că în cestiunea aceasta joc un rol însemnat, dar vorba Romînului, am intrat în dans, trebuie să joc pînă în fine și asigur pe orî-cine, că în cestiunea aceasta știu încă multe—de care nu se teme nimeni—și la necesitate voi face us de ele fără cea mai mică sfială.

Cu stimă

Vasile Voinea

preot. on. și paroch.

Toate aceste fapte dovedesc în deajuns că de 30 de anî, de cînd avem regim de partide, partidul liberal a urmat aceeași tactică nenorocită: în opozițiune, exploatarea demagogică a politicii

exterioare spre a creia încurcături și a face presiune în țară ca și în străinătate; la putere, răscumpărarea acestei miserabile purtări prin pagube de milioane, prin pierderi de teritorii, prin rușini și umilinte singeroase.

VII

Incheiînd aceste considerațiuni asupra politicii noastre externe, ne permitem să înfățișăm respectuos cite-va doleanțe Aceluia care în primul rînd are și trebuie să aibă, într'un Stat monarhic, grijă de interesele țării.

Cu toată sinceritatea vom recunoaște că Regele Carol și-a jertfit toată viața întru propășirea acestei țări.

Nu credem să fie un Suveran în Europa care să-și facă, din împlinirea datoriei, o mai aspră regulă de purtare.

În timpul domniei actuale, am îndeplinit progrese uriașe în mai toate ramurile de activitate: lucrări publice, armată, învățămînt, etc.

Trebue însă să recunoaștem, tot o dată, că în privința patriotismului am dat înapoi, de când demagogia roșie s'a prefăcut în partid de guvernămînt, de cînd ast-fel interesele neamului nostru aũ încăput pe mîna speculanților, și, trebue să adăogăm, de cînd nu numai greșelile dar chiar și unele acte păgubitoare țării s'aũ văzut a fi nu numai amnistrate, dar și răsplătite.

Negreșit, suntem destul de nepărtinitori spre

a recunoaște că situația Europei nu ne e, de la o vreme încoace, tocmai priincioasă. Nu se pot semui vremurile de azi cu acelea cind, în sfaturile Europei, dicta un suveran generos pînă la jertfirea intereselor țării sale, un visător himeric dar inimos ca Impăratul Napoleon III, care proclamase că Franța trebuie să lupte numai pentru idei și, una din aceste idei, cea care era mai scumpă inimii sale, era principiul naționalităților. Pentru apărarea acestui principiu în favoarea noastră, Napoleon a mers pînă a-și instreina prietenia Angliei, aliata sa din războiul Crimeei, și a pierde recunoștința Turciei pentru care murise 30.000 de Francezi.

Dar tocmai fiindcă vremurile de azi sunt grele, nici o greșală nu mai poate fi astăzi iertată și numai cu un patriotism mult mai încordat, putem nădăjdui să biruim greutățile ce ne năpădesc.

Pînă acum citi-va ani, acest sentiment patriotic n'a putut fi, o clipă măcar, pus la indoială. Lui datorim faptul că, de pe la începutul secolului pînă acum vre-o 20 de ani, am mers din succes în succes.

Pe atunci, toți Romîni se infățișau uniți, îndată ce era la mijloc un interes superior al țării. Pe atunci, Adunarea națională era un focar de patriotism fierbinte; pe atunci, mercantilismul politic și apucăturile demagogice erau necunoscute.

Despărțiți în două principate vasale, fără vază

in Europa, aproape fără oștire, am implinit totuși minuni.

Aproape nu îți vine a crede văzind halul de slugărnicie al Camerelor de azi, că în prima jumătate a veacului s'au putut găsi Adunări, cari opt ani să se împotrivescă voinței Domnitorului și presiunii Rusiei, cind fu vorba de modificarea Reglementului.

Și, totuși, așa este: opt ani de zile, nici înriurirea șefului Statului, nici amenințările din afară n'au putut sfărâma majoritatea Adunării.

De asemenea în afacerea Trandafirof și în altele, s'au găsit majorități hotărâte a nu lăsa să se știrbească drepturile țării de nici o înriurire străină.

Și nu fără primejdie luptau atunci acei vrednici bărbați, în sfatul țării. Cu viața, cu surghiunul, cu Siberia, plăteau ei dragostea lor pentru moșia strămoșească.

Mulțumită acestor jertfe, am moștenit o patrie. Și grație patriotismului cărmuitorilor noștri, țara s'a ridicat și mereu s'a întărit. Timp de 50 de ani, n'am avut de înregistrat de cât biruințe, începind cu acțiunea lui Tudor, dobândirea domniilor pămîntene, reînființarea divanurilor, desființarea jurisdicțiunii consulare și pînă la Unire, secularizarea averilor închinete, neatîrnarea de fapt cu armata, ministru de externe și toate atributele independenței careia nu-i lipsea de cât firma, și sfîrșind cu proclamarea domniei ereditare streine.

Astăzi, pe diurne, pe samsarlicuri, pe clientelă

avocătească se periclitează de niște speculanți politici, interesele țării prin scandaluri de stradă, în opoziție, și prin umilințe la putere.

Urmările acestei politici sunt de toți cunoscute și mărturisite, în pagini adesea întristate de M. S. Regele, în Memoriile Sale.

Scuza lor era pînă aci că partidul căruia să datorească aceste pagube a fost într'o vreme popular și primejdios.

Astăzi neajunsurile ce le ar îndura țara nu mai pot avea nici o scuză, întru cît partidul liberal pe lingă că e netrebnic a ajuns și partidul cel mai impopular din țară.

De aci înainte nu mai este îngăduit ca oamenii cari ne au atras atîtea pagube și scăderi de demnitate să mai joace, în politica externă, rolul precumpănitor ce l'au avut pînă aci.

TABELA DE MATERII

	<u>Pag.</u>
<i>Partea I.</i> Decadența noastră	3
Epoca de renaștere	8
O epocă de coborire	15
<i>Partea II.</i> Bazele unui program național	26
Tradiția națională	30
Forme politice și forțe morale	39
Asociațiunile și cestiia socială	51
Cestiunea țărănească și arendașii și că- mătaril	59
Contenciosul administrativ	69
<i>Partea III.</i> 30 de ani de politică liberală	77

BIBLIOTECA
CENTRALĂ
UNIVERSITĂȚII "CAROL I"
BUCUREȘTI